

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Johanna Hellman

Hårdhandskar eller silkesvantar?

– en rättsanalytisk granskning av särbehandlingen av
unga lagöverträdare

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Tova Bennet

Termin för examen: HT2020

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställning	7
1.3 Teoretiska utgångspunkter	10
1.3.1 Welfare/justice-konflikten	10
1.4 Metod och material	14
1.5 Forskningsläge och relevans	17
1.6 Avgränsningar	18
1.7 Disposition	20
2 UNGDOMAR OCH BROTTSLIGHET	22
2.1 Bakgrund	22
2.1.1 Vad skiljer en ung lagöverträdare från en vuxen?	23
2.1.2 Psykologisk och neurologisk forskning	26
2.1.3 Dagens barnrättspolitik – barnets bästa	28
2.1.4 Allmänna straffrättsliga principer	30
2.1.5 Forskning på ungdomsbrottslighetens utveckling	31
2.1.5.1 Ökar ungdomsbrottsligheten?	32
2.1.5.2 Blir ungdomsbrottsligheten grövre?	33
2.1.5.3 Hjälper strängare straff?	35
2.2 Analys och slutsats	37
3 SÄRREGLERINGENS FRAMVÄXT	39
3.1 Bakgrund	39
3.1.1 Från straff till uppfostran	39
3.1.2 Individualpreventiva ideologier på frammarsch	40
3.1.3 Från behandling till proportionalitet	43
3.1.4 Påföljdsreformen och den förändrade ideologiska grundtanken	44
3.1.5 Utvärdering av påföljdsreformen	46
3.1.6 Nya lagändringar i ljuset av 1999 års reformer	47
3.1.7 Förslag till nya ungdomspåföljder	49

3.1.8	Ris och ros till de föreslagna ungdomspåföljderna	51
3.2	Analys och slutsats	52
4	AKTUELL PÅFÖLJDSREGLERING	54
4.1	Inledning	54
4.2	Påföljdssystematiken	54
4.2.1	Straffskala	56
4.2.2	Straffmätning och ungdomsreduktion	56
4.3	Särskilda ungdomspåföljder	58
4.3.1	Bakgrund	58
4.3.2	Ungdomsvård	59
4.3.3	Ungdomstjänst	60
4.3.4	Sluten ungdomsvård	61
4.4	Analys och slutsats	62
5	FÖRESLAGEN REGLERING	64
5.1	Bakgrund	64
5.1.1	Slopandet av ungdomsreduktionen	65
5.1.1.1	Problemet avseende tröskeeffekter	67
5.1.1.2	Kritik riktas mot slopandet av straffreduktionen	71
5.1.1.3	Förslaget om slopandet av straffreduktionen omarbetas	73
5.1.2	Ungdomsövervakning	77
5.1.2.1	Diskussionen om huvudmannskapet	78
5.1.2.2	Socialtjänstens roll	80
5.2	Analys och slutsats	81
5.2.1.1.1	Ungdomsövervakning	81
5.2.1.1.2	Slopandet av ungdomsreduktionen	81
6	SLUTLIG ANALYS OCH SLUTSATS	84
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	88

Summary

In the Swedish criminal justice system, there is a long tradition of treating young offenders differently than adults. The accepted ideological view that underlies the special regulation emphasizes that young people have an undeveloped capacity for responsibility, that they have a greater sensitivity to punishment and that society should show tolerance for the young person's maturation process. For the youngest offenders, the principle of the best interest of the child must also be considered. At the same time, proportionality, predictability, transparency, equivalence and legal certainty are required in accordance with the general principles of criminal law. According to my theoretical starting points, this identified conflict of interest is called the *welfare/justice* clash.

Initially, this thesis examines the differences that exist between young and adult offenders that form the basis for the conflict of interest itself. Here, developmental neurological and psychological research is highlighted as well as a review of the guiding principles of Swedish criminal law. The considerations behind the emergence of current regulation are examined, as well as the proposed regulation being examined and analyzed on the basis of the opposing interests for *welfare* and *justice*.

In most cases, considerations and regulation can be explained by the fact that the interest in *welfare* or *justice* has been combined or that one interest has been left aside for the other. With regard to the proposed abolition of the so-called youth reduction, however, I conclude that the proposal does not correspond to the interest in *welfare* or interest in *justice*. Here I open for a third interest to take place in the conflict and thus propose an alternative way of understanding legal developments in the area.

Sammanfattning

I det svenska straffrättsliga systemet finns en lång tradition av att särbehandla unga lagöverträdare. Den vedertagna ideologiska uppfattning som ligger till grund för särregleringen framhåller att unga har en outvecklad ansvarsförmåga, att de besitter en ökad sanktionskänslighet samt att samhället bör visa tolerans för den unges mognadsprocess. För de yngsta lagöverträdarna måste även hänsyn tas till principen om barnets bästa. Samtidigt ställs krav på proportionalitet, förutsebarhet, transparens, ekvivalens och rättssäkerhet enligt de allmänna straffrättsliga principerna. Denna identifierade intressekonflikter kallas enligt mina teoretiska utgångspunkter för *welfare/justice*-konflikten.

Initialt i uppsatsen undersöks de skillnader som finns mellan unga och vuxna lagöverträdare som ligger till grund för själva intressekonflikten. Här lyfts neurologisk och psykologisk forskning in såväl som en genomgång av de vägledande straffrättsliga principerna. Överväganden bakom framväxten av gällande reglering såväl som föreslagna reglering undersöks och analyseras utifrån de motstående intressena för *welfare* och *justice*.

I de flesta fall kan överväganden och reglering förklaras med att intresset för *welfare* eller *justice* kombinerats eller att det ena intresset fått stå tillbaka för det andra. Vad gäller det föreslagna slopandet av den så kallade ungdomsreduktionen drar jag dock slutsatsen att förslaget inte till fullo korresponderar med varken intresset för *welfare* eller intresset för *justice*. Här öppnas upp för att ett tredje intresse tar plats i konflikten och det föreslås ett alternativt sätt att förstå lagstiftarens överväganden.

Förord

för en instängd poet

är förordet förmodligen det

ställe där fantasin får flöda fritt

och där ordet enbart är mitt

det är överkligt att tiden på juristprogrammet är slut

och att det är nu mitt i brinnande pandemi vi ska examineras ut

men jag vill tacka mina fina girls, ni vet vilka ni är

och ett stort tack till Tova Bennet (jag slet mitt hår) men man lever och lär

och givetvis till mina barn, som var små men nu har vuxit om mig

och till Robert, inget av detta vore möjligt utan dig

är tacksam över min praktikhandledare Thomas som hjälpte till

att få mig att inse att vart i yrkeslivet jag vill

min pappa, mamma, styvföräldrar och syskon med respektive och barn

när pandemin är över ska vi ut, fira denna examen, och göra stan

Regina och Isabella, för korrekturläsning och allmänt stöd

ska ni ha tack och uppskattning i överflöd

slutligen vill jag tacka farmor och farfar som under min studietid båda gått bort

ni som alltid funnits där i vått och torrt

det smärta mig att ni inte får vara med nu och jag saknar er så

men jag är säker på att ni är stolta där uppe ändå

jag ska förvalta allt ni gett och allt jag fått

och jag ska försöka använda mina kunskaper till att göra gott

”at least I can say: I did it my way.” (Revolution Renaissance)

6 januari 2021 Stråvalla, *Johanna Hellman*

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
FN	Förenta Nationerna
LUL	Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
SiS	Statens institutionsstyrelse
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Hur ungas brottsliga beteende ska bemötas av samhället är en fråga som ofta uppmärksammas av såväl politiker som allmänhet och media.¹ I det svenska straffrättsliga systemet finns en lång tradition av att särbehandla unga lagöverträdare. Under det senaste decenniet har röster höjts med krav på att lagstiftaren ska ”ta i med hårdhandskarna” för att få ordning på den brottsliga utvecklingen och Sverige har i enlighet med detta rört sig mot en mer repressiv kriminalpolitik.²

Ett exempel på dessa repressiva tankegångar finner man vid läsning av en artikel i Expressen den 11 augusti 2020 där journalisten och kriminalkrönikören Fredrik Sjöshult skriver med anledning av rättegången mot den i media kallade ”Dödspatrullen.” Sjöshult anger att kriminella gäng lärt sig att använda sig av ungdomar för att begå grova brott. Sjöshult lämnade flera påståenden i artikeln, såsom ”I Danmark kan inte gängens unga mördare räkna med svenska ungdomsrabatter eller mjukare häktningsregler” och ”på punkt efter punkt framstår svensk behandling av kriminella gäng som en bullerby tillvaro...” samt att ”det danska rättsväsendet daltar inte med ungdomar och gängkriminella.”³

I september 2019 presenterade regeringen ett 34-punktsprogram innehållande förslag på åtgärder mot gängkriminaliteten i Sverige. I flera punkter i programmet berörs åtgärder som rör unga lagöverträdare, bland annat avskaffandet av den så kallade straffreduktionen för unga vuxna samt

¹ Socialstyrelsen: ”Ungas brottsliga beteende”, <<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2008-126-58.pdf>>, besökt 2020-10-02.

² Se bland annat Jareborg och Zila (2020) s. 166.

³ Fredrik Sjöshult: ”Danmark daltar inte med unga och gängkriminella”, Expressen, <<https://www.expressen.se/kronikorer/fredrik-sjoshult/danmark-daltar-inte-med-unga-och-gangkriminella>>, besökt 2020-10-05.

införandet av en ny påföljd, ungdomsövervakning.⁴ I ett pressmeddelande i mars 2020 uttalade justitiedepartementet att det är viktigt med tydliga och konsekventa påföljder för att förebygga och hindra att unga personer fortsätter att begå brott.⁵

En grupp jurister skriver den 19 augusti 2020 en debattartikel i Aftonbladet där de kritiserar regeringens 34-punktsprogram och framhåller att det enbart är populism som grundar krav på höjda straff för unga. De skriver att ”sådana lagändringar saknar förankring i vetenskapliga studier. Ändå får idéer om skärpta straff för personer under 21 år stöd från flertalet politiska partier”.⁶

Vad gäller påföljder för unga lagöverträdare skedde, som kommer redogöras för närmare i kapitel tre, under 90-talet en reform som innebar flera lagändringar på området. I förarbetena till reformen framhåller lagstiftaren att samhället har ”dubbla roller” när det gäller de unga lagöverträdarna. De motstående intressen som ska tillgodoses är ”intresset av att stödja och hjälpa de ungdomar som begår brottsliga gärningar” mot intresset av att ”reagera på och motverka brott”.⁷

Även i direktiven till utredningen *skärpta regler för lagöverträdare 18–20 år* som tillsattes 2017 framträdde intressekonflikt då regeringen framhåller att ”unga lagöverträdarens särskilda behov måste ställas mot straffsystemets krav på tydliga och tillräckligt ingripande påföljder”.⁸ Intressekonflikten har också identifierats i doktrin som en motsättning mellan en behandlingsprincip och en straffvärdesprincip såväl som en omorientering från ”behandling till

⁴ Regeringskansliet: 34-punktsprogrammet, <www.regeringen.se/regeringens-politik/ett-tryggare-sverige/34-punktsprogrammet-regeringens-atgarder-mot-gangkriminaliteten>, besökt 2020-10-15.

⁵ Justitiedepartementet: Ungdomsövervakning ny påföljd för unga personer som begår allvarliga brott, <www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/03/ungdomsovervakning-ny-pafoljd-for-unga-personer-som-begar-allvarliga-brott>, besökt 2020-10-10.

⁶ Nordfjell, Matic och Persson: ”Populism att kräva höjda straff för unga”, Aftonbladet Debatt, <<https://www.aftonbladet.se/debatt/a/70XdQV/populism-att-krava-hojda-straft-for-unga>>, besökt 2020-10-02.

⁷ Se prop. 1997/98:96 s. 147.

⁸ Se dir. 2017:122 s. 5.

förtjänst”.⁹ I Mareike Perssons doktorsavhandling *Caught in the middle? Young offenders in the Swedish and German criminal justice systems* myntas begreppen *welfare* och *justice* som bygger på just denna intressekonflikt. Begreppsparet *welfare/justice* används med viss modifikation som ett analysverktyg genom hela denna uppsats, vilket kommer redogöras för närmre i avsnitt 1.2 och 1.3.

I det nedan anförda analyseras de överväganden som ligger till grund för nu aktuella lagförslag avseende straffrättsliga påföljder för unga lagöverträdare. Analysen lyfter fram hur lagstiftaren genom tiderna hanterat intressekonflikten och ger svar på om nu aktuella lagförslag vilar till större del på intresset för *welfare* eller *justice*, eller rent av bygger på andra överväganden.

1.2 Syfte och frågeställning

Denna studie tar som sin utgångspunkt det faktum att Sverige under det senaste decenniet rört sig mot en allt mer repressiv kriminalpolitik där röster höjs för strängare straff från såväl politiskt håll som från samhället i stort.¹⁰ Att barn och unga samtidigt innehar en särställning i det straffrättsliga systemet lägger grunden till att en intressekonflikt uppstår i lagstiftningssituationer.

Det övergripande syftet med framställningen är att analysera de överväganden som ligger till grund för nu aktuella lagförslag avseende straffrättsliga påföljder för unga lagöverträdare.

⁹ Se von Hofer (2011) s. 191 och Axel Holmgren: 'Om den s.k ungdomsreduktionen' SvJT 2018 s. 343.

¹⁰ Se till exempel Jareborg och Zila (2020) s. 166 och "Kriminalpolitisk kapprustning bortser från forskningsresultat", DN debatt <<https://www.dn.se/debatt/kriminalpolitisk-kapprustning-bortser-fran-forskningsresultat>>, besökt 2020-12-10.

Analysen lyfter fram hur lagstiftaren hanterat den tidigare nämnda intressekonflikten genom tiderna. Vidare ger den svar på om nu aktuella lagförslag huvudsakligen vilar på intresset för *welfare* eller *justice* – eller rent av på andra överväganden. Svaret är av intresse för att möjliggöra en bedömning avseende om det även vad gäller unga lagöverträdare finns en rörelse mot en allt mer repressiv kriminalpolitik.

Relevant för studien är också att identifiera sådant som faller utanför begreppsbildningen och således kan förstås på något annat sätt. Syftet här är att belysa sådan påverkan på det straffrättsliga systemet som annars kan ligga dold och outtalad från lagstiftarens sida.

För att uppfylla syftet besvaras följande frågeställningar

- Vilka överväganden har grundat den föreslagna regleringen avseende ny ungdomspåföljd och avskaffad straffreduktion och kan dessa kopplas till intresset för *welfare* eller *justice*?

För att kunna besvara frågan krävs en initial undersökning avseende hur den föreslagna regleringen avseende nya ungdomspåföljder och avskaffad straffreduktion är tänkt att utformas.

Den andra frågan lyder

- Vilka överväganden har grundat den nuvarande särbehandlingen för unga lagöverträdare och kan dessa kopplas till intresset för *welfare* eller *justice*?

För att kunna besvara frågan krävs en initial undersökning avseende vad som straffrättsligt skiljer en ung lagöverträdare från en vuxen och vad våra straffrättsliga principer har för inverkan på särregleringen. Vidare krävs också att det är möjligt att följa rättsutvecklingslinjen bakåt i tiden och granska hur den straffrättsliga särbehandlingen avseende påföljder och straffreduktion för unga lagöverträdare sett ut historiskt sett och hur den är utformad idag. Denna andra fråga är avsiktligt vid. Här är jag inte ute efter att i detalj undersöka varje aspekt av den nämnda särbehandlingen utan finner det av intresse att genom historien till nutid urskilja de bredare dragen med betydelse för utvecklingen.

Den avslutande frågan lyder

- Om övervägandena bakom särbehandlingen av unga lagöverträdare inte kan kopplas till vare sig intresset för *welfare* eller *justice* hur kan dessa då förklaras?

Den avslutande frågeställningen bygger på de två föregående och lyfter fram sådana överväganden och förslag som varken kan kopplas till intresset för *welfare* eller *justice*. Syftet med den avslutande frågan är att belysa sådan påverkan på det straffrättsliga systemet som annars kan ligga dold och outtalad från lagstiftarens sida.

1.3 Teoretiska utgångspunkter

Allmänt om att nyttja en teori kan sägas att teorin kan användas för att analysera utvalda lagbestämmelser, men också för att ge stöd åt påståenden i ett visst avseende. Teorin kan också ligga till grund för valet av metod.¹¹ I denna framställning har jag nyttjat en teori som grundar sig på de begrepp Mareike Persson myntat i sin avhandling *Caught in the middle? Young offenders in the Swedish and German criminal justice systems* som benämns *welfare* och *justice*. Begreppen har modifierats en aning av mig för att passa in som analysverktyg i denna uppsats, vilket också kommer redogöras för nedan. Teorin och analysverktygen kommer genom hela framställningen nyttjas till att lyfta fram hur lagstiftaren hanterar intressekonflikten mellan begreppen för att ge svar på om lagförslag vilar till större del på intresset för *welfare* eller *justice* – eller rent av bygger på andra överväganden. Teorin får också betydelse för mitt val av metod, vilket jag återkommer till i avsnitt 1.4.

1.3.1 Welfare/justice-konflikten

I Mareike Perssons avhandling *Caught in the middle? Young offenders in the Swedish and German criminal justice systems* undersöks hur unga lagöverträdare hanteras inom det svenska respektive tyska straffrättsliga systemet. De vägledande principer som ligger till grund för de båda systemen studeras och kontrasteras. Genom hela avhandlingen fokuserar författaren också på de spänningar som uppstår mellan intresset för *welfare* å ena sidan och för *justice* å den andra då lagöverträdaren är en ung person. Spänningen kallas i framställningen för ”the *welfare/justice* clash” vilket översätts i denna framställning till *welfare/justice*-konflikten.

I Perssons avhandling är uttryck och överväganden som ligger i begreppet *justice* sådana som kopplas till rättsstatsprincipen och inkluderar begrepp som

¹¹ Se Sandgren (2018) s. 79.

proportionalitet, förutsägbarhet och ekvivalens.¹² Enligt Persson anläggs vid användning av begreppet ett rättssäkerhetsperspektiv.

I begreppet *welfare* ligger uttryck och överväganden som i huvudsak kopplas till andra discipliner än den juridiska och som riktar in sig på de specifika egenskaper hos en ung person som grundar behovet av särbehandling för den unge. I begreppet ligger också ”barnets bästa.”¹³

Welfare/justice-konflikten uppstår, enligt Persson, ur de fundamentalt skilda syften som ligger bakom de olika ideologierna. *Justice*-ideologin är tillbakablickande, och då det handlar om brottslighet förutsätts att det finns förutsebara rättsliga konsekvenser som står i proportion till brottet. *Welfare*-ideologin å andra sidan fokuserar på den nuvarande situationen och på framtiden, på utbildning eller behandling. Ideologin styrs också av ”barnets bästa” vilket innebär att behandling eller utbildning står i främsta rummet vilket i sin tur förutsätter ett anläggande av en individualiserad syn på den unge lagöverträdarens behov och en större flexibilitet vad gäller påföljder.

Justice-ideologin betonar rättssäkerhet för medborgaren vilket bland annat inbegriper förutsebarhet, transparens och en jämlikhet i dömandet.¹⁴ Medan *welfare*-ideologin har ett starkt individfokus ligger *justice*-ideologins fokus på straff och tvångsmedel sprunget ur ett krav från samhället att reagera på brott.¹⁵

Jag har valt att använda mig av begreppen *welfare* och *justice* för att besvara mina frågeställningar därför att de hjälper till att synliggöra den intressekonflikt som påföljdssystemet för unga lagöverträdare präglas av. Begreppen skapar möjlighet att sortera in flera olika överväganden hänförliga till det ena eller andra begreppet i ett gemensamt fack. Begreppen hjälper till

¹² Se mer om vad som anses ligga i begreppet rättsstat i avsnitt 2.4.

¹³ Så som begreppet förstås i Lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

¹⁴ Se Lappi-Seppälä och Storgaard (2014) s. 334 samt Persson (2017) s. 19.

¹⁵ Se Persson (2017) s. 17–19.

att synliggöra hur lagstiftaren genom tiderna hanterat intressekonflikten och ger svar på om reglering vilar till större del på intresset för *welfare* eller *justice*, eller rent av bygger på andra överväganden.

Begreppsparet *welfare/justice* tjänar i denna framställning till att peka ut riktningen för metoden jag använder och utgör samtidigt den teoretiska ramen i min undersökning.

I min undersökning har jag genom att granska förarbeten och doktrin sett att två huvudlinjer avseende bestraffningsideologier framhålls. Den ena vilar på en princip om tillbakablickande proportionalitet och den andra på principen om prevention. Tanken bakom principen om tillbakablickande proportionalitet är att påföljdens stränghet ska stå i proportion till brottets svårhet.

Preventionistiska ideologier blickar istället framåt och går ut på att påföljden ska bestämmas på ett sådant sätt att riskerna för framtida brottslighet minskar. Allmänprevention innebär att påföljderna ska vara sådana att de på ett generellt plan avskräcker människor från att begå brott medan individualprevention innebär att påföljden i det enskilda fallet ska bestämmas så att risken att den tilltalade fortsätter begå brott minskar.¹⁶

Ett möjligt angreppssätt hade varit att ställa de beskrivna bestraffningsideologierna mot varandra för att på så sätt visa konflikten mellan dels en ”framåtblickande individualpreventionistisk” princip dels en ”tillbakablickande proportionalitets-princip.” Jag anser dock att *welfare/justice*-modellen är bättre anpassad till ämnet för uppsatsen, då den både innehåller överväganden kopplade till andra discipliner än den rent straffrättsliga och tydligare riktar in sig på de specifika egenskaper en ung person har (*welfare*-överväganden). Samtidigt är modellen lättare att tillämpa

¹⁶ Se till exempel SOU 1993:35 del A s. 93–99, SOU 1995:91 del II s. 42 f., SOU 2004:122 s. 142 f., SOU 2018:85 s. 46 samt Asp, Ulväng och Jareborg, (2013) s. 56 och Jareborg och Zila, (2020) s. 65–99.

på andra överväganden än enbart dem som rör straffets funktion avseende prevention och proportionalitet. I min mening innehåller inte *welfare*-begreppet heller någon idé om allmänprevention, utan har ett mycket starkt individfokus. Jag har dock arbetat in vissa delar av bestraffningsideologierna i min teoribildning genom att modifiera begreppsparet en aning på så sätt att jag låter uttryck för tillbakablickande proportionalitet rymmas inom *justice*-begreppet och uttryck för individualprevention rymmas inom *welfare*-begreppet.

Persson använder sig av *welfare/justice*-begreppen i sin avhandling för att komma till slutsatsen att överväganden för *welfare* och *justice* existerar parallellt på ett acceptabelt sätt i både det svenska och tyska straffrättsliga systemet för unga. Hon använder dem också för att argumentera för en lösning som innebär att bryta det straffrättsliga systemet för unga fritt från det för vuxna såväl som från välfärdssystemet, och istället betrakta det som ett självständigt subsystem innehållande egna speciella program anpassade för unga lagöverträdare.

Perssons metod skiljer från min då jag förutom att använda de teoretiska begreppen för att identifiera sådant som faller inom respektive begrepp också använder dessa i mitt material för att peka ut sådant som faller utanför begreppsparen och för att identifiera fenomen som inte kan förklaras genom de ideologier man kan finna i doktrinen. På det viset använder jag min metod för att lyfta fram sådan påverkan på det straffrättsliga systemet som annars kan ligga dold och outtalad från lagstiftarens sida. Min ambition är dock inte att formulera ett nytt begrepp utan enbart att peka ut sådant som faller utanför de givna begreppsparen.

1.4 Metod och material

I denna framställning används en rättsanalytisk metod för att besvara frågeställningarna. Den rättsanalytiska metoden kommer även innehålla inslag av den rättsdogmatiska metoden då den senare används för att besvara den deskriptiva del av frågeställningen som avser innehållet i gällande rätt kring den straffrättsliga regleringen för unga lagöverträdare. I enlighet med traditionell rättsdogmatisk metod har jag i denna del tagit utgångspunkt i lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och rättsdogmatisk litteratur.¹⁷ Enligt Jareborg brukar rättsdogmatiken anses ha till uppgift att fastställa gällande rätt, vilket innebär att den är bunden till de fåtal auktoritativa källor som nämnts ovan. Det är dock relevant i denna framställning att vidga uppgiften till att också analysera både gällande och föreslagna rättslig reglering varför en rättsanalytisk metod används i de delar som avser analysera rätten utifrån de två intressena *welfare* och *justice*.¹⁸ Jag använder mina analysverktyg för att lyfta fram den intressekonflikt som genomsyrar det aktuella området och dessa tar således en naturlig plats i min metod då ett rättsanalytiskt arbetsätt är öppnare än en traditionell undersökning och underlättar för olika värderingar att få spelrum, till exempel genom att analysera materialet med ledning av en viss infallsvinkel eller, i mitt fall, vissa givna teoretiska utgångspunkter.

Den rättsanalytiska metoden är friare än den rättsdogmatiska även avseende materialet och i stort sett alla former av material kan användas för analysen. En rättsanalytisk syn uppfattar argumentationen inom rättsvetenskapen som fri och rättssystemet som öppet och i avsaknad av ett ”rätt svar” på rättsliga problem. Grunden för synsättet har lagts av rättsrealismen som betonar att rättstillämpningen har flera legitima alternativ att välja mellan då den ställs

¹⁷ Se Jareborg (2004) s. 9.

¹⁸ Se avsnitt 1.3.

inför svåra rättsliga frågor.¹⁹ Detta friare förhållningssätt har varit användbart främst vid en analys av de bakomliggande överväganden till lagstiftning som rör ungdomars psykiska och neurologiska utveckling i kapitel två.

Bindande rättskällor som aktuella lagar och praxis har använts i stor utsträckning för att beskriva utformningen av särregleringen. En stor mängd förarbeten ligger till grund för undersökningen av bakgrunden till nuvarande och föreslagna reglering. Visst material har också hämtats från tillförlitliga, etablerade webbplatser så som Juno samt socialstyrelsens webbplats. Även artiklar ur svensk juristtidning har använts, de fyller sitt syfte som referensmaterial genom att debattera särregleringen för unga ur olika infallsvinklar. En sådan artikel är Monica Burmans *Ungdomspåföljder och barns rättigheter* där hon problematiserar rättsutvecklingen av ungdomspåföljderna ur ett barnrättsperspektiv och en annan är *Om den s.k ungdomsreduktionen* av Axel Holmgren som behandlar de ideologiska skäl som kan anses ligga bakom bestämmelsen om ungdomsreduktion i brottsbalken.

Brottsförebyggande rådets rapporter används till att utvärdera lagändringars praktiska genomslag och statistik publicerad på rådets hemsida används för att få fram kvantitativa data avseende ungdomsbrottslighetens utveckling.

Straffrättens påföljdslära av Jareborg och Zila samt *Proportionalitet och straffbestämning* av Andrew von Hirsch används för att besvara frågan om den ideologiska bakgrunden till nuvarande straffrättslig reglering för unga lagöverträdare. *Att bestämma påföljd för brott* av Borgeke och Heidenborg innehåller en utförlig beskrivning av hur tillämpningen av gällande rätt går till och används för att kasta ljus över de mer lagtekniska delarna.

En del av frågorna i uppsatsen låter sig inte besvaras med hjälp av juridiska överväganden utan handlar om empiriska faktorer som studeras inom ramen

¹⁹ Se Sandgren (2018) s. 48 ff.

för de psykologiska och neurologiska vetenskaperna varför även forskning avseende ungas sanktionskänslighet och outvecklade ansvarsförmåga från dessa discipliner använts i framställningen. Här används material från det internationella forskningsfältet i form av artiklar och publikationer avseende ungas psykologiska och neurologiska utveckling. Laurence Steinberg är författare och medförfattare till ett antal publikationer så som *Age differences in sensation seeking and impulsivity as indexed by behavior and self-report: evidence for a dual systems model* och *Are Adolescents Less Mature Than Adults? Minors' Access to Abortion, the Juvenile Death Penalty, and the Alleged APA "Flip-Flop* samt *Age of opportunity: lessons from the new science of adolescence*, för att nämna några. Jag har även använt mig av tysk doktrin skriven av Friedrich Schaffstein, Werner Beulke samt Sabine Swoboda i *Jugendstrafrecht* samt Knut Papendorfs *Gegen die logik der inhaftierung* vad gäller psykologiska och sociala följder av frihetsberövande straff för unga lagöverträdare.

För svenskt vidkommande används forskningsmaterial avseende sambandet mellan påföljdsformer och återfall i brott i rapporten *Återfall i brott bland ungdomar dömda till fängelse respektive sluten ungdomsvård*, utförd av Tove Pettersson för statens institutionsstyrelse 2009. Rapporten är över tio år gammal men då ingen nyare studie utförts är detta fortfarande en högst relevant studie på området.

I valet av metod har jag ställts inför frågan om det finns andra, kanske lämpligare, sätt att besvara min frågeställning på än det valda. Ett alternativ sätt att gå till väga vore att genom en rättspolitisk argumentation analysera om rätten borde ändras utifrån ett visst anlagt perspektiv så att en viss värdering bättre kom att tillgodoseas. Analysen skulle i enlighet med metoden vara de lege ferenda, alltså hur rätten borde vara, och ta sin utgångspunkt i att *lex lata*, den gällande rätten, är bristfällig ur det aktuella perspektivet. Jag valde dock bort denna metod då jag ville åstadkomma en mer öppen analys med möjlighet att väga olika intressen mot varandra, utan att för den sakens

skull fastna vid att vad det ena intresset står för utgör ett perfekt förhållningssätt medan det andra är förkastligt.

Den metod som istället valts, enligt det tidigare anförda, har jag funnit mer lämplig då argumentationen inom rättsvetenskapen ges friare tyglar på det viset.

1.5 Forskningsläge och relevans

Den forskning som tidigare utförts avseende de ideologier och teorier som ligger bakom särbehandlingen av unga lagöverträdare lyfter fram psykologiska och mognadsmässiga skäl till att särbehandla unga i påföljdsbestämningen²⁰ och är inte primärt inriktade på att synliggöra överväganden bakom rättslig reglering utifrån givna motstridiga intressen.

Det finns primärt en komparativ avhandling som lyfter fram de motstående intressena i svensk såväl som tysk rätt²¹ som har inspirerat mig och för att bygga vidare härifrån har jag fortsatt längs med tidslinjen att identifiera dessa motstående intressen även i föreslagen reglering såväl som att jag belyser överväganden som faller utanför dessa intressen.

Förutom den litteratur som behandlar påföljdsbestämningar på ett mer generellt plan²² finns ett antal kriminalstatistiska studier som på kvantitativa grunder forskat kring ungdomsbrottslighetens utveckling²³ ur vilka de faktorer som är i fokus i denna framställning sorterats ut. Forskning gjord för att undersöka sambandet mellan olika former av påföljder och återfall i brott bygger för svenskt vidkommande framförallt på en studie från 2009.²⁴

²⁰ Se Jareborg och Zila (2020).

²¹ Se Persson (2017).

²² Se Heidenborg och Borgeke (2016).

²³ Se Sveriges officiella rättsstatistik <<https://www.bra.se/statistik/kriminalstatistik.html>>, besökt 2020-11-11.

²⁴ Se Pettersson för SiS (2009).

På området har även forskning och doktrin avseende ungas sanktionskänslighet och utvecklade ansvarsförmåga som handlar om empiriska faktorer studerade inom de psykologiska och neurologiska vetenskaperna inspirerat denna framställning.²⁵ Då forskningsfältet är internationellt har jag vad gäller denna forskning fått vända mig till amerikansk och tysk doktrin, publicerade studier och artiklar då det saknas motsvarande svensk forskning och doktrin på området. Det är även denna forskning man till stor del stöder sig på i senare tids svenska förarbeten.²⁶

Denna avhandling är varken den första eller sista på området men på grund av sin aktualitet har den nya regleringen inte behandlats i någon större utsträckning än varför jag ser det som ett tomrum som denna uppsats kan fylla ut genom att bidra med nya reflektioner främst vad gäller en analys av den föreslagna regleringen och hur intressekonflikten mellan *welfare* och *justice* hanteras i densamma. Avhandlingen bidrar också med att belysa sådan påverkan på det straffrättsliga systemet som annars kan ligga dold och outtalad från lagstiftarens sida, i samband med detta bidrar denna avhandlings analys till att låta ett tredje intresse ta plats i intressekonflikten.

1.6 Avgränsningar

Särbehandlingen av unga lagöverträdare är ett vidsträckt område som dessutom gränsar till och flyter in även i andra discipliner. Regleringen är utspridd i olika lagar och avser skilda företeelser så som lagtekniska lösningar, processrättsliga aspekter och verkställighet av påföljd för att nämna några. För att kunna följa uppsatsens röda tråd behöver avgränsningar göras.

Då framställningens syfte, att analysera de överväganden som ligger till grund för aktuella lagförslag avseende straffrättsliga påföljder för unga

²⁵ Se till exempel Grisso m.fl. (2003), Blakemore och Robbins (2012) såväl som Steinberg m.fl. (2017) samt Schaffstein m.fl. (2014) och Cauffman m.fl. (2010).

²⁶ Se SOU 2018:85 s. 185 f. där man hänvisar till Grisso m.fl., Cauffman m.fl. samt Steinberg m.fl.

lagöverträdare, ger ett brett resultat kommer i många fall reglering och dess förarbeten redogöras för översiktligt med fokus på de bredare drag som haft stor betydelse för rättsutvecklingen på området, till exempel redogör jag inte för vad som gäller specifikt för varje åldersgrupp och jag går inte heller in på de processrättsliga reglerna med särskilda bestämmelser om handläggning hos Polismyndigheten, åklagare och domstol som regleras i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, (LUL).

Den aktuella avgränsningen får till följd att utvärdering, avseende vilken effekt de särskilda ungdomspåföljderna får på de unga, inte finns med i någon större omfattning. Det görs inte heller en komparation med andra länders påföljdssystem för unga lagöverträdare även om detta vore en särskilt intressant aspekt att undersöka, speciellt då i förhållande till Danmark som ofta lyfts fram som ett land som i motsats till Sverige behandlar unga och gängkriminella strängare straffrättsligt.

Tidslinjen avseende undersökningen av rättsutvecklingen på området tar sin början på 1800-talet, anledningen till denna tidsmässiga avgränsning är att det var vid denna tidpunkt som ett allt större intresse väcktes för påföljdssystemet för de unga lagöverträdare från samhällets sida vilket också fick påverkan på kriminalpolitiken.

1.7 Disposition

Uppsatsen innehåller sex kapitel inklusive det inledande. I framställningens *andra kapitel* ges en bakgrund till hur det i lagförarbeten, doktrin och inom kriminalpolitiken resonerats kring särbehandlingen av unga lagöverträdare. En bakgrund ges till de ideologiska uppfattningar som ligger till grund för respektive intresse i *welfare/justice*-konflikten. I det *tredje kapitlet* besvaras sedan frågan avseende vilka överväganden som grundat den nuvarande särbehandlingen av unga lagöverträdare och om dessa kan kopplas till intresset för *welfare* eller *justice*. I kapitlet redogörs mycket översiktligt för utformningen av särbehandlingen från 1700-talet och framåt för att urskilja de bredare drag som haft betydelse för rättsutvecklingen på området.

Framställningens *fjärde kapitel* är koncentrerat kring nutidens överväganden och utformning av påföljdsregleringen för unga lagöverträdare och särskilt avseende ungdomsreduktionen samt de särskilda ungdomspåföljderna.

I det *femte kapitlet* avhandlas de föreslagna ändringarna i regeringens 34-punktsprogram avseende straffrättsliga påföljder för unga lagöverträdare och då särskilt förslagen avseende den slojade straffreduktionen och den nya påföljden ungdomsövervakning. Härmed besvaras frågeställningen avseende vilka överväganden grundat den föreslagna regleringen. I den avslutande analysen föreslås också en alternativ förståelse för fenomen som inte passar in vare sig i begreppet *welfare* eller *justice*. Här besvaras således den avslutande frågeställningen.

Genom hela framställningen och i ett avslutande avsnitt av varje kapitel identifieras och analyseras överväganden bakom särregleringen utifrån om de kan kopplas till intresset för *welfare* eller *justice*.

Det *sjätte* och avslutande kapitlet innehåller en övergripande analys som bygger på svaren på frågeställningarna som redogjorts för i kapitlen ett till fem.

2 Ungdomar och brottslighet

2.1 Bakgrund

I detta inledande kapitel ges en bakgrund till hur det i lagförarbeten, doktrin och inom kriminalpolitiken resonerats kring särbehandlingen av unga lagöverträdare.

För att ge en bakgrund till den rättsutveckling som i denna uppsats identifierats som en rörelse mot en mer repressiv kriminalpolitik som svar på en ökad brottslighet, redogörs i kapitlet för viss forskning avseende ungdomsbrottslighetens utveckling. Forskningen utgörs bland annat av statistik från BRÅ. Det ska framhållas att statistiken på intet sätt är heltäckande men den kan ge en fingervisning avseende ungdomsbrottslighetens utveckling under det senaste decenniet. Statistiken från BRÅ är sådan som tidigare använts i förarbeten²⁷ men redogörs för i kapitlet med uppdateringar för de senaste tio åren. I dagens kriminalpolitik framhålls ofta strängare straff som den bästa lösningen för att få bukt med kriminaliteten²⁸, men finns det empiriska belägg för att strängare straff och ett ökat bruk av fängelsestraff faktiskt kan anses förebygga och hindra ungas brottslighet? I detta kapitel ges även en översiktlig bild av resultatet från de analyser och utredningar som undersökt om repressionshöjningar och ett ökat bruk av fängelsestraff är lämpliga instrument för att uppnå en minskad brottslighet.

I kapitlet redogörs även för de straffteoretiska utgångspunkter som ligger till grund för hur straff ska bestämmas, utgångspunkter som många gånger ställs i ett motsatsförhållande till en särreglering med straff som inte anses tillräckligt ingripande.

²⁷ Se till exempel SOU 2018:85 s. 189 ff.

²⁸ Detta resonemang grundas såväl på rättsutvecklingen från och med 1989/90 års reformer som på bakgrunden till det aktuella lagförslaget om en avskaffad ungdomsreduktion.

För att kunna belysa intressekonflikten i särregleringen för unga lagöverträdare är det nödvändigt att initialt förmedla en bakgrund till vad som anses skilja en ung lagöverträdare från en vuxen. Det är denna ideologiska uppfattning, som redogörs för nedan, som ligger till grund för att det ska föreligga en särreglering över huvud taget för unga i det straffrättsliga systemet och också denna uppfattning som grundar intresset för *welfare* i *welfare/justice*-konflikten.

2.1.1 Vad skiljer en ung lagöverträdare från en vuxen?

Den ideologiska grunden till särbehandlingen av unga lagöverträdare är omdiskuterad. Den i Sverige mest använda förklaringen har diskuterats av bland annat Andrew Von Hirsch²⁹, Jareborg och Zila³⁰ samt resonerats kring i förarbeten³¹ och vilar på främst på de tre antaganden som kommer redogöras för nedan.³² Alla tre antaganden redogör för hur en ung person i olika avseenden skiljer sig från en vuxen.

Unga har en outvecklad ansvarsförmåga

Det första antagandet bygger på uppfattningen om att unga människor typiskt sett har en outvecklad ansvarsförmåga och förmågan till empati och självkontroll utvecklas successivt under uppväxten.³³

Antagandet bygger på att en ung person inte anses ha den kognitiva kapacitet det krävs för att helt och hållet kunna förstå konsekvenserna av sina handlingar.³⁴ Den unge kan alltså inte fullt ut förstå de intressen som olika

²⁹ Se Von Hirsch (2001) s. 169 ff.

³⁰ Se Jareborg och Zila (2020) s. 156 f.

³¹ Se SOU 2018:85 kap.6.

³² Jämför Lexino internet, brottsbalken (1962:700) 29 kap. 7§, 2020-12-01.

³³ Se SOU 2018:85 s. 183.

³⁴ Se resonemang avseende konformitetsprincipen i Asp och Ulväng s. 270 ff. där unga dock anses ha en sådan förståelse som krävs för att ett brott ska anses begånget överhuvudtaget.

straffbud är satta att skydda och är inte heller kapabel att anlägga ett brottsoffers perspektiv på brottet, de har normalt inte hunnit utveckla en förmåga att leva sig in i andras lidande. Förmågan att förstå andra människors intressen och grundläggande värden är med andra ord inte färdigutvecklad.³⁵ Detsamma gäller förmågan till självkontroll. Unga personer anses besitta en outvecklad självkontroll vilket tar sig uttryck i att de till exempel tar impulsiva beslut samt har svårare att kontrollera ilska och att stå emot gruppsyck.³⁶ Det är en gradfråga när unga människor kan anses ha nått sådan mognad att de kan betraktas som moraliskt ansvariga personer med förmåga att ta till sig klander. Gradfrågan hänger samman med fysiologisk mognad och vid 21 års ålder anses alla, i juridisk mening, vara vuxna och ha tillräcklig erfarenhet för att kunna ansvara för sina handlingar.³⁷

Unga har en ökad sanktionskänslighet

Det andra antagandet grundar sig i uppfattningen att unga typiskt sett är mer psykologiskt känsliga för bestraffning än vuxna. Sanktionskänsligheten antas bero på att unga har en mindre psykologisk motståndskraft mot bestraffning som bottnar i att självkänslan ännu är under uppbyggnad och utveckling vilket gör det svårare för den unge att hantera alla former av kritik. Vidare anses bestraffning många gånger ha en hämmande effekt på den unges utveckling.³⁸ En faktor som bidrar till den ökade sanktionskänsligheten är att unga upplever tidsaspekten på ett annat sätt, det frihetsberövande straffet upplevs helt enkelt längre för den unge.³⁹ Ytterligare faktorer är isolering, ett minskat självbestämmande och en ökad kontroll av den unge, vilka alla leder till fysisk och psykisk stress.⁴⁰

En annan aspekt av en frihetsberövande påföljd är att den unge i kontakter med andra lagöverträdare lär sig antisociala överlevnadstekniker som i sin tur

³⁵ Se Jareborg och Zila (2020) s. 156 ff.

³⁶ Se Blakemore och Robbins s. 1184 ff. samt Jareborg och Zila (2020) s. 156.

³⁷ Se Lexino internet, brottsbalk (1962:700) 29 kap 7§, 2020-12-02.

³⁸ Se Jareborg och Zila (2020) s. 156.

³⁹ Se Reyna och Farley (2006) s. 1–44 och Tärnfalk (2014) s. 31 samt Jareborg och Zila (2020) s. 156.

⁴⁰ Se Schaffstein, Beulke, och Swoboda (2014) s. 317 och Persson (2017) s. 71.

motverkar de möjligt positiva effekterna av straffet. Detta är något som kan resultera i att den unge lagöverträdaren har än svårare att hantera ett liv i frihet efter avtjänat straff.⁴¹

Känsligheten mot sanktioner påkallar en särbehandling av de unga lagöverträdarna såväl vid påföljdsbestämningen som vid valet av de särskilda ungdomspåföljderna och stödjer uppfattningen om att de så långt som möjligt inte bör innebära ett frihetsberövande.⁴²

Högsta domstolen har uttalat att bestämmelserna om att den tilltalades låga ålder ska beaktas vid påföljdsbestämningen har sin grund i att unga personers förmåga att ta ansvar för sina handlingar inte är fullt utvecklad och att de är mera känsliga för straffrättsliga ingripanden. De har vidare slagit fast att det därför är nödvändigt att ungdomar möts med större tolerans och att samhället ingriper mot dem på ett lindrigare sätt än vad som gäller beträffande vuxna.⁴³

Samhället bör visa tolerans för mognadsprocessen

Det tredje antagandet grundar sig i uppfattningen att samhället bör visa tolerans för att den unges mognadsprocess med nödvändighet innefattar frigörelse från vuxna och experimenterande i olika hänseenden.⁴⁴ Att begå misstag anses vara en naturlig del av en ung persons mognadsprocess och det bör tolereras att en ung person frigör sig från sina föräldrar, testar gränser och begår dumheter för att sedan växa upp till en vuxen människa med självförtroende och ansvarskänsla.⁴⁵

Under den period där unga övar på att fatta självständiga beslut kommer det även finnas risk för att de går över gränser, och därför bör det visas förståelse för att den unge ibland kan komma att fatta felaktiga beslut. Uppfattningen avseende bestraffningen av unga är därför att den med hänsyn taget till den

⁴¹ Se Papendorf (2011) s. 573–583 och Persson (2017) s. 72.

⁴² Se von Hirsch (2001) s. 177 f.

⁴³ Se NJA 2014 s. 658.

⁴⁴ Se SOU 2018:85 s. 184.

⁴⁵ Se Jareborg och Zila (2020) s. 156 f. och Hwang och Nilsson (2011) s. 327.

unges mognadsprocess bör vara utformad på så sätt att även efter allvarliga snedsteg så kan den unges livsmöjligheter bibehållas.⁴⁶

2.1.2 Psykologisk och neurologisk forskning

Huruvida hjärnan och övriga delar av nervsystemet är färdigutvecklade ens vid 21 års ålder, och i vilken mån unga har en mer utvecklad ansvarsförmåga eller är mer psykologiskt känsliga för bestraffning är frågor som inte besvaras inom juridiken eller genom politiska ställningstaganden. Det handlar istället om empiriska faktorer som studeras inom ramen för de psykologiska och neurologiska vetenskaperna.⁴⁷

Kan det empiriskt visas att skillnader i ansvarsförmåga mellan unga och vuxna finns ska påföljdsbestämningen påverkas, detta följer av den för straffrätten fundamentala skuldprincipen som stadgar att påföljden inte bör vara strängare än vad som motsvarar måttet av skuld. Ju sämre förutsättningar den tilltalade har haft att inse konsekvenserna och omständigheterna vid sitt brott desto lindriga påföljd ska hen dömas till.⁴⁸ I praktiken krävs det politiska ställningstaganden och rättsliga tolkningar för att till exempel avgöra hur stort genomslag en viss gradskillnad i skuld ska få på påföljdsbestämningen.⁴⁹

Det var först under tidigt 1970-tal som det mer systematiskt började forskas kring ungdomars psykologiska utveckling,⁵⁰ och det är på grund av detta som forskare inom neurovetenskapen relativt nyligen genom forskningsresultat kunnat bekräfta den allmänna uppfattningen att en ung persons hjärna inte är lika utvecklad som den hos en vuxen.⁵¹

⁴⁶ Se von Hirsch (2001) s. 179 ff.

⁴⁷ Se Lexino internet, brottsbalk (1962:700) 29 kap 7§, 2020-11-11 samt SOU 2018:85 s. 184.

⁴⁸ Se Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 48 och 270–274.

⁴⁹ Se SOU 2018:85 s. 184.

⁵⁰ Se Scott och Steinberg (2010) s. 28.

⁵¹ Se Blakemore (2008) s. 267.

Det nedan anförda grundar sig i de psykologiska och neurologiska forskningsrön som publicerats under senare år.

Den psykologiska forskning på området som bedrivits på senare tid talar för att personer i sena tonåren och de första åren efter att ha fyllt 20 år är mindre mogna än äldre personer i flera viktiga avseenden. Dels är unga mer benägna att underskatta grader av risk dels är, detta gäller särskilt för de mellan 18 och 21 år, de mer benägna att söka spänning.⁵² I sena tonåren och de första åren efter att ha fyllt 20 år har unga också en sämre förmåga till impuls kontroll och en försämrad förmåga att kunna bedöma framtida konsekvenser av sitt handlande än vuxna.⁵³ Utöver det så mognar de grundläggande kognitiva förmågorna, som att minnas och tänka logiskt, tidigare än de emotionella förmågorna, som att utöva självkontroll och att kunna bedöma risker och jämföra konsekvenser. Även att kunna stå emot gruppptryck är en förmåga som mognar senare.⁵⁴ Skillnaden i utvecklingen av de kognitiva och emotionella förmågorna innebär att en individ kan vara intellektuellt mogen och socialt- och emotionellt omogen på samma gång.⁵⁵

Två studier som presenterades 2014 respektive 2015 visade på att kurvan för riskfyllt beslutsfattande stiger fram till en ålder mellan 19 och 21 år för att sedan sjunka igen. En studie som presenterades 2017 visar att förmågan till självkontroll är fullt utvecklad först mellan 23 och 25 års ålder. Inom den neurologiska forskningen har det tidigare varit känt att hjärnans grundläggande funktioner och strukturer, bland annat förmågan till självkontroll, fortsätter att mogna under senare tonåren. Senare tids forskning har dock visat att den processen pågår ända fram till en ålder mellan 20 och 30 år.⁵⁶ Det är svårt att från neurologisk synpunkt förutse framtida kriminalitet utifrån ett antisocialt beteende i ung ålder, hjärnan är mer formbar

⁵² Se Grisso m.fl. (2003) s. 333 ff. och Steinberg m.fl. (2017) s. 1 ff.

⁵³ Se Steinberg m.fl. (2009-1) s. 28–44 och Steinberg m.fl. (2008) s. 1764–1778.

⁵⁴ Se SOU 2018:85 s. 185 f. och SOU 1993:35 s. 372 som lyfter fram att kriminologisk forskning visar att ungdomsbrottslighet ofta är ett gruppfenomen.

⁵⁵ Se Steinberg m.fl. (2009-2) s. 583–594.

⁵⁶ Se SOU 2018:85 s. 186 f. och Casey m.fl. (2005) s. 104–110 och Dosenbach m.fl. (2011) s. 1358–1361.

under ungdomen⁵⁷ och studier har visat att en hög andel av de som begått allvarlig brottslighet i ungdomen gör detta under en kortare period för att därefter leva ett välanpassat liv.⁵⁸

Trots att den neurologiska forskningen inte ensam kan förklara fenomen som en outvecklad ansvarsförmåga eller ökad sanktionskänslighet hos unga så råder till stor del konsensus kring att den tillsammans med den psykologiska och beteendevetenskapliga forskningen bidrar med en ökad förståelse och insikter som lutar åt att man kan betrakta saker som ungas impulsivitet, mottaglighet för grupptryck och försämrade förmåga att förutse konsekvenser av sitt handlande som normativa fenomen som den unge inte fullt ut själv kan kontrollera.⁵⁹

2.1.3 Dagens barnrättspolitik – barnets bästa

För de yngsta lagöverträdarna som fortfarande är barn⁶⁰ får barnrättspolitikerna en stor plats i överväganden kring påföljderna. För att få en förståelse av dagens barnrättspolitik och dess inflytande på behandlingen av unga lagöverträdare kommer jag nedan redogöra för hur regeringen resonerat avseende barnrättsperspektivet i lagstiftningen i en proposition från 2019 avseende ny ungdomspåföljd.⁶¹

Regeringen anger att en central målsättning för barnrättspolitikerna är att ett tydligt barnrättsperspektiv, som utgår från FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen), ska genomsyra alla åtgärder som rör barn. Enligt barnkonventionen avses med barn varje människa som är under 18 år⁶² och vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller

⁵⁷ Se Steinberg (2014) s. 18 ff.

⁵⁸ Se SOU 2018:85 s. 188 och Brårapport (2012) s. 13–15 och 24 f.

⁵⁹ Se Persson (2017) s. 79 och Steinberg (2012) s. 76.

⁶⁰ Enligt definitionen i artikel 1 barnkonventionen.

⁶¹ Se prop. 2019/20:118 s. 34.

⁶² Se artikel 1 barnkonventionen.

lagstiftande organ, ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.⁶³

Vid överväganden om påföljder för unga lagöverträdare anges i propositionen att artiklarna 37 och 40 i barnkonventionen är av särskilt intresse. Artikel 37 a stadgar att inget barn får utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Varken dödsstraff eller livstids fängelse utan möjlighet till frigivning får utdömas för brott som begåtts av personer under 18 år.

I artikel 37 b stadgas vidare att frihetsberövande av barn ska ske i enlighet med lag och endast får användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid. Barn som misstänks, åtalas för eller har befunnits skyldigt att ha begått brott ska behandlas på ett sätt som främjar barnets känsla av värdighet och värde, som stärker barnets respekt för andras mänskliga rättigheter och grundläggande friheter och som tar hänsyn till barnets ålder och det önskvärda i att främja att barnet återanpassas till och tar på sig en konstruktiv roll i samhället.⁶⁴

Enligt artikel 40.4 ska det för barn och unga finnas alternativ till anstaltsvård som till exempel vård, övervakning och familjehemsplacering, för att säkerställa att barn behandlas på ett sätt som är lämpligt för deras välmående och är rimligt både med hänsyn till deras personliga förhållanden och till brottet.

Barnkonventionen inkorporerades i svensk rätt i januari 2020 och har därmed ställning som svensk lag vilket bland annat innebär ett förtydligande av domstolar och rättstillämpares skyldighet att på alla nivåer beakta de rättigheter som följer av barnkonventionen vid avvägningar och bedömningar som utförs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn. Även i lagstiftningsfrågor där barnets rättigheter är relevanta ska barnkonventionen

⁶³ Se artikel 3 barnkonventionen.

⁶⁴ Se artikel 40.1 barnkonventionen.

synliggöras genom att de överväganden som görs avseende påföljdsförslag för unga lagöverträdare genomsyras av ett barnrättsperspektiv.⁶⁵

2.1.4 Allmänna straffrättsliga principer

De straffrättsliga principer som ligger till grund för hur straff ska bestämmas ställs många gånger i ett motsatsförhållande till en särreglering med straff som inte anses tillräckligt ingripande. Det är till stor del dessa principer som grundar intresset för *justice i welfare/justice*-konflikten.

På medeltiden var uppfattningen att straffets absoluta grund var vedergällning. Brottslingen skulle därför bemötas med samma onda som hen själv förorsakat – öga för öga, tand för tand – enligt den så kallade talionsprincipen som kan härledas till den mosaiska rätten.⁶⁶

Inom dagens straffrättsliga doktrin brukar syftet med straffsystemet beskrivas som att det ska förhindra oönskade beteenden i samhället. Straffsystemet fyller en moralbildande funktion genom att straff föreskrivs för vissa gärningar och att hotet om straff förverkligas på ett konsekvent sätt bidrar till en allmän föreställning om att dessa kriminaliserade gärningar är förkastliga.

Det framhålls också i doktrinen att straffnivån har en underordnad betydelse på så vis att ingenting visar på att högre straff skulle leda till en påtagligt minskad brottslighet. Straffnivån bör istället ses som ett mått på hur förkastlig den kriminaliserade gärningen är. Detta synsätt ligger till grund för att det bör råda en proportionalitet mellan brottet och straffet där svårare brott bestraffas strängare än lindriga och även att lika svåra brott ska ge lika stränga straff, det ska råda likhet inför lagen och likartade fall ska således behandlas lika.⁶⁷

⁶⁵ Se prop. 2019/20:118 s. 34.

⁶⁶ Se Aspelin (1999) s. 108–109.

⁶⁷ Se bland annat Persson (2017) s. 94.

Det råder till stor del en enighet om att straff ska bestämmas enligt dessa principer som betecknas proportionalitets- och ekvivalensprinciperna.⁶⁸

Kravet på ekvivalens tjänar också i detta sammanhang till att främja förutsebarhet. Ur ett straffrättsligt perspektiv innebär principen om förutsebarhet att en påföljd bör vara utformad så att det redan på förhand står klart vad den kommer innebära för den som blir dömd. Förutsebarhet är följaktligen centralt ur rättssäkerhetssynpunkt, och brist på förutsebarhet kan leda till minskat förtroende för systemet.⁶⁹

Principerna ovan är alla förutsättningar för att leva upp till rättsstatsprincipens krav på proportionalitet, förutsebarhet, transparens, ekvivalens och rättssäkerhet.

2.1.5 Forskning på ungdomsbrottslighetens utveckling

I linje med den allt mer repressiva kriminalpolitiken ligger förslaget om att slopa ungdomsreduktionen för 18–20 åringar för brott med ett års fängelse som minimistraff, vilket kommer redogöras för mer grundligt i kapitel fem.⁷⁰

I direktivet till utredningen framhålls att det för regeringen står klart att det krävs insatser mot kriminalitet förenad med gängbildning, att det skett en ökning av dödligt våld där skjutvapen använts samt att sådan organiserad brottslighet i gängmiljö förekommer bland de yngre lagöverträdarna som idag särbehandlas i straffrättsligt hänseende. Det ifrågasätts i direktivet om detta är en rimlig ordning.⁷¹

⁶⁸ Se till exempel SOU 2008:85 s. 243 och SOU 1995:91 del II s. 54 ff.

⁶⁹ Se till exempel prop.1997/98:96 s. 141 och Persson (2017) s. 94

⁷⁰ Se Jareborg och Zila (2020) s. 166.

⁷¹ Se dir. 2017:122 s. 4–5.

På grund av att resonemanget i direktivet bygger på en tanke om att ungdomsbrottsligheten ökar och blir grövre är det relevant att få en fingervisning om vad forskningen visar kring ungdomsbrottslighetens utveckling.

2.1.5.1 Ökar ungdomsbrottsligheten?

Av den statistik som BRÅ redovisat avseende misstänkta⁷² i olika åldersgrupper framgår att mellan åren 2007–2016 minskade antalet misstänkta personer både vad gäller gruppen 15–17-åringar och gruppen 18–20-åringar. Statistiken avseende personer med lagföringsbeslut⁷³ visar också på en minskning totalt sett under samma period när det gäller såväl gruppen 15–17-åringar som gruppen 18–20-åringar.⁷⁴

En övergripande minskning av antalet misstänkta och lagförda unga har således skett inom både den äldre och yngre åldersgruppen då man jämför år 2007 med 2016.⁷⁵ I en senare undersökning från 2019 visar BRÅ:s sammanställda statistik att det sedan 2018 skett en ökning av antalet lagföringsbeslut i alla ålderskategorier. Åldersgruppen 18–20 år stod under året för den andelsmässigt största ökningen om 7 procent. En jämförelse mellan åren 2010 och 2019 visar dock att antalet lagföringsbeslut minskat i samtliga åldersgrupper totalt sett under perioden. Den andelsmässigt största

⁷² Med misstänkt person avses, i enlighet med BRÅ:s begreppsbildning, en straffmyndig person som av polis, åklagare eller annan brottsutredande myndighet har misstänkts för brott, med som lägst misstankegraden skäligen misstänkt, och där det under redovisningsåret har fattats ett beslut som innebär att handläggningen av brottsmisstanken är avslutad.

⁷³ Med begreppet avses, i enlighet med BRÅ:s begreppsbildning, en straffmyndig person som av polis, åklagare eller annan brottsutredande myndighet har misstänkts för brott, med som lägst misstankegraden skäligen misstänkt, och där ett lagföringsbeslut – med vilket ska förstås beslut om att väcka åtal, utfärda strafföreläggande eller meddela åtalsunderlåtelse/straffvarning – har fattats under redovisningsåret.

⁷⁴ Se statistik BRÅ <<https://www.bra.se/brott-och-statistik/kriminalstatistik/misstankta-personer.html>, tabell 230bLa>, besökt 2020-10-01.

⁷⁵ Se SOU 2018:85 s 189.

minskningen var beslut mot unga i 15–17 års åldern som minskade med 38 procent under tioårsperioden.⁷⁶

Vad gäller misstänkta under den senaste tioårsperioden så har antalet misstänkta personer per 100 000 invånare totalt sett minskat med 11 procent. Antalet misstänkta ungdomar ökade till viss del åren före 2019. Utvecklingen skiljer sig dock åt mellan de yngre åldersgrupperna. Medan antalet misstänkta i åldrarna 18–20 år ökade med 8 procent mellan 2010 och 2019 var antalet misstänkta ungdomar i åldern 15–17 på en 19 procent lägre nivå 2019 än 2010.⁷⁷

BRÅ skriver på sin hemsida att det är ett fåtal unga som står för det mesta av brottsligheten bland ungdomar.⁷⁸ En person kan således lagföras vid flera tillfällen under ett år och då räknas flera gånger i statistiken.⁷⁹

Sammantaget visar statistiken att det under den senaste tioårsperioden inte skett någon påtaglig kvantitativ ökning av ungdomsbrottsligheten då man granskar misstänkta och lagförda. Den övergripande trenden går tvärtom mot att ungdomsbrottsligheten minskat under denna tid, förutom då för en viss ökning av antalet misstänkta i åldersgruppen 18–20 år.⁸⁰

2.1.5.2 Blir ungdomsbrottsligheten grövre?

För att besvara frågan avseende om ungdomsbrottsligheten blivit grövre över tid måste först de olika brottens svårhet bedömas. I det nedan anförda är

⁷⁶Se statistik BRÅ

<https://www.bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de53064bbf/1590651051037/Sammanfattning_lagforda_2019.pdf> s. 16, besökt 2020-10-10.

⁷⁷Se statistik BRÅ

<https://www.bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de5304de45/1585639838563/Sammanfattning_misstankta_2019.pdf> s. 18, besökt 2020-11-01.

⁷⁸ Se statistik BRÅ <<https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/ungdomsbrottslighet.html>>, besökt 2020-11-25.

⁷⁹ Se statistik BRÅ <<https://www.bra.se/statistik/kriminalstatistik/personer-lagforda-for-brott.html>>, besökt 2020-11-25.

⁸⁰ Se SOU 2018:85 s 189 och statistik BRÅ

<https://www.bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de5304de45/1585639838563/Sammanfattning_misstankta_2019.pdf> s. 18, besökt 2020-11-25.

brotten mord och dråp, misshandel och grov misshandel samt rån och grovt rån utvalda, då dessa är några av de allvarligaste brottstyperna. Utöver dessa brottstyper har jag studerat utvecklingen över tid vad gäller vapenbrottslighet, detta eftersom sådan brottslighet i vissa fall kan kopplas till organiserad brottslighet.⁸¹

All kriminalstatistik är tagen från *Sveriges officiella statistik* via BRÅ:s hemsida.⁸² Jag har granskat tidsperioden 2010–2019. Statistiken innehåller en uppdelning mellan den yngre åldersgruppen 15–17 år och den äldre 18–20 år.

Antalet ungdomar som lagfördes för mord i åldersgruppen 15–17 år uppgår till 5 stycken år 2010. År 2019 lagfördes 14 stycken i åldersgruppen för mord. Antalet 18–20 åringar lagförda för mord 2010 uppgick till 13 stycken, år 2019 var motsvarande siffra 21 stycken.

Vad gäller dråp lagfördes år 2010 3 stycken i den yngre åldersgruppen för detta brott jämfört med 1 styck år 2019. Motsvarande siffror i den äldre åldersgruppen är 9 stycken år 2010 och 1 styck år 2019. Eftersom det i fråga om mord och dråp rör sig om små tal syns stora variationer från år till år vilket gör det svårt att genom en jämförelse mellan enskilda år bedöma något kring utvecklingen av de aktuella brottstyperna.

Vad gäller misshandel lagfördes i gruppen 15–17 åringar år 2010 1639 stycken jämfört med 632 stycken 2019 vilket innebär en minskning med 61 procent i åldersgruppen. Även i åldrarna 18–20 skedde en markant minskning av lagföringar för misshandel, från 1417 stycken till 421 stycken, vilket ger en minskning om 70 procent mellan de jämförda åren.

Samma trend kan ses vad gäller grov misshandel där 111 stycken 15–17 åringar lagfördes år 2010 mot enbart 27 stycken 2019. För den äldre åldersgruppen är siffrorna 178 stycken 2010 mot 84 stycken 2019. Även vad gäller grov misshandel vänder således trenden nedåt, med en minskning om

⁸¹ Som ligger i linje med syftet bakom förslaget att avskaffa ungdomsreduktionen. Jämför också resonemanget i SOU 2018:85 s. 196.

⁸² Se statistik BRÅ <<https://www.bra.se/statistik.html>>, besökt 2020-11-25.

76 procent för den yngre åldersgruppen och 53 procent för den äldre. Avseende rånbrotten sjönk antalet lagförda 15–17 åringar med 31 procent från år 2010 till 2019. I den äldre åldersgruppen var motsvarande minskning 14 procent. För grovt rån lagfördes 5 stycken 15–17 åringar år 2010 jämfört med 9 stycken 2019. Antal lagförda 18–20 åringar var 9 stycken både år 2010 och 2019.

Slutligen vad gäller brott mot vapenlagen lagfördes år 2010 90 stycken i den yngre åldersgruppen och 2019 54 stycken i samma åldersgrupp. För den äldre åldersgruppen var siffrorna 81 stycken 2010 mot 98 stycken 2019. Således märks en klar minskning för den yngre åldersgruppen och en mindre ökning för den äldre.

Sammantaget visar statistiken att det skett en minskning av antal lagförda unga avseende de flesta av de grova brotten under den senaste tioårsperioden. Den övergripande trenden pekar även här mot att ungas grova brottslighet minskat under denna tid. Det som sticker ut är antalet mord då man jämför åren 2010 och 2019. Det är dock svårt att dra någon säker slutsats av siffrorna då de innehåller förhållandevis små tal som gör att variationerna blir stora från år till år och kan visa höga siffror ett år för att sedan sjunka markant till nästa.

2.1.5.3 Hjälper strängare straff?

Även om statistiken som redogjorts för ovan talar för att ungdomsbrottsligheten varken ökar eller generellt blir grövre har vi under det senaste decenniet gått mot en allt mer repressiv kriminalpolitik där strängare straff ofta framhålls som den bästa lösningen för att få bukt med kriminaliteten, men finns empiriska belegg för att strängare straff och ett ökat bruk av fängelsestraff faktiskt kan anses förebygga och hindra ungas brottslighet?

Det ska här framhållas att ambitionen är ett anlägga ett brett angreppssätt varför det inte går in i detalj på forskningsresultaten på området utan

informationen utgår från den forskning som hänvisats till i de senare årens lagförarbeten.⁸³ Under de senaste 50 åren har det utförts ett antal analyser och utredningar avseende om repressionshöjningar och ett ökat bruk av fängelsestraff är lämpliga instrument för att uppnå en minskad brottslighet.⁸⁴

Merparten av studierna visar att frihetsberövande påföljder har en negativ inverkan på ungdomar, i förhållande till ökade risker för återfall.⁸⁵ Andra faktorer som lyfts fram i sammanhanget är att ökat bruk av fängelsestraff kan vara kontraproduktivt eftersom det försvårar en återanpassning i samhället för den dömda. En annan faktor som ofta pekas på är att unga lagöverträdare genom frihetsberövande straff fostras in i en kriminell livsstil som i sig ökar återfallsrisken.⁸⁶ Det framhålls dock från många håll att den empiriska grunden avseende prevention och återfall i samband med frihetsberövande straff inte är tillräckligt stabil och att ytterligare forskning krävs.⁸⁷

I *Slopad straffrabatt för unga myndiga*⁸⁸ problematiseras det faktum att gällande repressionsnivåer så finns inget givet svar på vare sig hur sträng en påföljd ska vara för att anses tillräckligt sträng eller för att anses vara alltför sträng. Att ha möjlighet att hitta en robust referenspunkt i vad som kan anses vara en rimlig straffnivå i objektiv mening är begränsat, menar utredarna.

Risken med det hela är att det kan leda till en repressionspiral där det som initialt betraktas som en sträng påföljd normaliseras och leder till krav på ännu strängare påföljder, vilket leder till att repressionsnivån successivt höjs. Risken för denna repressionspiral påkallar försiktighet vid överväganden som kan antas medföra en allmän höjning av repressionsnivån eller en ökning

⁸³ Till exempel i SOU 2018:85 s. 207 ff.

⁸⁴ Se bland annat SOU 2018:85 s. 207, Brårappport (2012) s. 15–20 och Pettersson (2017) samt SOU 2012:34 band 1 s. 455.

⁸⁵ Se Brårappport (2012) s. 20.

⁸⁶ Se SOU 2018:85 s. 207 och Brårappport (2012) s. 15–20 samt Pettersson (2017).

⁸⁷ Se Paternoster (2010) s. 765–824 och Persson (2017) s. 75 samt Pettersson (2009) s. 3.

⁸⁸ Se SOU 2018:85 s. 209.

av användandet av frihetsberövande påföljder. Långtgående repressionshöjningar bör, enligt utredningen, endast genomföras om starka skäl finns.⁸⁹

2.2 Analys och slutsats

Överväganden avseende ungas outvecklade ansvarsförmåga, ökade sanktionskänslighet och mognadsprocess som diskuterades initialt i kapitlet pekar alla åt att unga ska särbehandlas i straffrättsligt avseende. Kan det empiriskt visas att skillnader i ansvarsförmåga finns mellan unga och vuxna så ska påföljdsbestämningen påverkas, i enlighet med skuldprincipen. Också i enlighet med gällande barnrättspolitik ska i varje åtgärd som rör barn i första hand vad som bedöms vara barnets bästa beaktas. I vilken ålder hjärnan och övriga delar av nervsystemet är färdigutvecklade finns det inget exakt svar på men den psykologiska och neurologiska forskningen visar på att, till exempel, utvecklingen av förmågan till självkontroll kan pågå ända upp till 30 års ålder. Den granskade statistik som tagits upp i kapitlet talar emot påståenden om att ungdomsbrottsligheten ökar och blir grövre, även på detta plan talar alltså forskningen emot incitament för att skärpa påföljderna för unga. Vad gäller effekterna av skärpta påföljder, så som längre och fler frihetsberövande sådana, talar forskningen för att dessa snarare har negativ inverkan på ungas återfallsrisk och riskerar att stärka en kriminell identitet hos den unge.

De överväganden som fram till denna punkt gått igenom talar alla för att intresset för *welfare* i det straffrättsliga systemet för unga ska väga tungt.

Samtidigt som det svenska straffrättsliga systemet har en historia av att särbehandla unga lagöverträdare vilar systemet på de straffrättsliga principer som är grundläggande för en rättsstat. Principer om en proportionalitet mellan brott och straff, allas likhet inför lagen och ett krav på ekvivalens för att

⁸⁹ Se SOU 2018:85 s. 209.

främja förutsebarhet i dömandet är väsentliga för att förtroendet till systemet ska upprätthållas.

Vad gäller de genomgångna straffrättsliga principer utgör de, i enlighet med mina teoretiska utgångspunkter, uttryck för intresset för *justice*. Det är i behovet av att, under en fas i en persons liv, inom straffrätten väga dessa två intressen mot varandra som *welfare/justice* konflikten uppstår. Ska hänsyn tas främst till personens ungdom eller till att tillgodose kraven sprungna ur de straffrättsliga principerna? Mot bakgrund av denna konflikt besvaras i det nedan anförda frågeställningen avseende hur särregleringen sett ut historiskt sett och om de överväganden som grundat den kan kopplas till intresset för *welfare* eller *justice*.

3 Särregleringens framväxt

3.1 Bakgrund

I detta och nästkommande kapitel besvaras frågeställningen avseende vilka överväganden som grundat den nuvarande särbehandlingen för unga lagöverträdare. För att möjliggöra ett besvarande av frågan följs rättsutvecklingslinjen bakåt i tiden med en granskning av den straffrättsliga särbehandlingen för unga. Granskningen urskiljer de bredare drag som haft stor betydelse för rättsutvecklingen på området. I kapitlet identifieras och analyseras överväganden och intressekonflikter bakom särbehandlingen över tid utifrån om de kan hänföras till intresset för *welfare* eller *justice*.

3.1.1 Från straff till uppfostran

Under 1700- och 1800-talen gjordes inte någon väsentlig skillnad mellan unga och vuxna lagöverträdare i fängelserna även om det ända sedan landskapslagarnas tid fanns bestämmelser om straffrihet och förminskad straffbarhet för minderåriga lagöverträdare.⁹⁰ Under 1800-talet väcktes ett allt större intresse för påföljdssystemet för de unga lagöverträdarna från samhällets sida vilket också påverkade kriminalpolitiken. År 1825 inrättades en styrelse för fängelser och arbetsinrättningar som hade i uppgift att beakta behovet av att pedagogiskt särbehandla unga lagöverträdare vid kriminalvårdens inrättningar. Styrelsens arbete resulterade i att unga lagöverträdare placerades i inrättningar som bestod av privata hem som skulle omhänderta och uppfostra ”övergivna, vanartade och kriminella barn” för att de i största möjliga mån skulle hållas utanför fängelserna.⁹¹ Redan här väcks alltså intresset för *welfare* och dess fokus på behandling och individualprevention.

⁹⁰ Se Nordlöf (2012) s. 162 ff.

⁹¹ Se Nordlöf (2012) s. 162 ff.

Den gamla strafflagen var i bruk från 1865 till införandet av brottsbalken 1965. Initialt präglades lagen av den klassiska straffrättsskolan med betoning på legalitetsprincipen och av att straff skulle stå i proportion till det begångna brottet.⁹² Dessa överväganden faller inom *justice*-ideologins fokus på straff och tillbakablickande proportionalitet.

I reaktion mot den klassiska straffrättsskolan fick under 1900-talets början den så kallade ”moderna skolan” inflytande över straffrätten. ”Den moderna skolan” vilade på tankar om att straffets ändamål var att rehabilitera och integrera brottslingar i samhället och det framhölls att beträffande ungdomsbrottslingar andra medel än frihetsstraff borde användas. Till exempel skulle uppfostrande åtgärder användas i större omfattning än tidigare och dessa skulle anpassas efter varje individ. Det var också dessa individualpreventiva tankegångar som ledde till införandet av påföljden ungdomsfängelse år 1935.⁹³ Ungdomsfängelse var en möjlig påföljd främst för de unga lagöverträdarna i åldrarna 18–21 år och byggde på en uppfattning om att unga skulle hållas undan från det dåliga inflytande de kunde påverkas av i de ordinarie fängelserna. Straffet i ungdomsfängelset innebar ett uppfostringsstraff på obestämd tid där de dömda också skulle få skolning och fostran.⁹⁴ Intresset för att återanpassa och rehabilitera de unga lagöverträdarna hänförs till *welfare*-överväganden som bygger på individualprevention och behandling.

3.1.2 Individualpreventiva ideologier på frammarsch

När 1962 års brottsbalk trädde i kraft den 1 januari 1965 infördes bestämmelser som begränsade utdömandet av fängelsestraff för unga lagöverträdare under 21 år. Den som var under 18 år fick inte dömas till fängelse om det inte fanns synnerliga skäl för det och den lagöverträdare som

⁹² Se SvJT 2004 s. 885.

⁹³ Se SOU 2018:85 s. 54.

⁹⁴ Se Häthén (2004) s. 258.

var mellan 18 och 20 år fick dömas till fängelse endast om frihetsberövande var påkallat främst av hänsyn till allmän laglydnad eller då endast fängelse ansågs lämpligare än annan påföljd. Fängelse på livstid fick inte dömas ut för brott som begåtts av någon som var under 18 år vid brottstillfället.⁹⁵

En princip slogs fast om att unga lagöverträdare så långt som möjligt skulle hållas utanför kriminalvården för att istället bli föremål för sociala åtgärder.⁹⁶ Ungdomspåföljden ”överlämnande till vård enligt barnavårdslagen” infördes, vilken gav barnavården fria händer att avgöra innehållet i vården. Kritik riktades dock mot detta då flera remissinstanser inom rättsväsendet ansåg att domstolarna borde ges ett större inflytande på utformningen av påföljden för att tillmötesgå allmänpreventiva krav. Kritiken ledde till några modifieringar där det bland annat infördes en möjlighet att förena överlämnande till vård enligt barnavårdslagen med böter för att tillmötesgå de allmänpreventiva kraven.⁹⁷

Här framträder konflikten mellan *welfare* och *justice* tydligt, å ena sidan finns ett intresse som vill tillgodose barnets bästa och å andra sidan ett intresse av att tillmötesgå allmänpreventiva krav om avskräckande straff. Även i lagtext framträder intressekonflikten med tydlighet.

I 1 kap. 7 § fann man en allmän bestämmelse för ledning av påföljdsbestämningen som stadgade att

Vid val av påföljd skall rätten, med iakttagande av vad som kräves för att upprätthålla allmän laglydnad, fästa särskilt avseende vid att påföljden skall vara ägnad att främja den dömdes anpassning i samhället.

Vad gällde val av påföljd angavs det alltså i lagtext att domstolen i det konkreta fallet skulle beakta såväl individualpreventiva, *welfare*-motiverade som allmänpreventiva, *justice*-motiverade skäl. Den påföljd som var bäst

⁹⁵ Jmfr kap 25–32 i 1962 års brottsbalk.

⁹⁶ Se SvJT 100 år (festskrift) s.166.

⁹⁷ Se SvJT 100 år (festskrift) s. 167.

ägnad åt att ”avhålla gärningsmannen från brott och eljest skydda samhället mot brottslighet” skulle väljas. Departementschefen angav dock i förarbetet att ”viss proportionalitet måste föreligga mellan brottet och samhällsreaktionen” vilket innebar att den ur individualpreventivt perspektiv lämpligaste påföljden inte skulle dömas ut om den var alltför ingripande.⁹⁸

I 1962 års brottsbalk infördes också nya bestämmelser avseende ungdomsfängelse, något som kunde ådömas den som var 18–20 år om det var lämpligt med hänsyn till den unges ”personliga utveckling, vandel och levnadsomständigheter i övrigt”. Den som var 15–17 år eller 21–22 år kunde dömas till ungdomsfängelse om det ansågs uppenbart lämpligare än annan påföljd. Samtidigt infördes vissa bestämmelser om straffbarhet och nedsättning av påföljd i brottsbalkens 33 kapitel. Kapitlet inleddes med en bestämmelse om att den som begått brott före 15 års ålder inte fick dömas till påföljd, vilket ger uttryck för den alltjämt i svensk straffrätt gällande regeln att barn i olika åldrar kan begå brott men att en lagöverträdare som begått sitt brott före straffmyndighetsåldern inte får dömas till påföljd. En bestämmelse som riktade sig till unga lagöverträdare infördes och stadgade att någon som begått brott innan 18 års ålder, efter beaktande av omständigheterna, skulle ådömas ett lindrigare straff än vad som var stadgat för brottet.⁹⁹

Bestämmelserna möjliggjorde alltså en särbehandling för unga upp till 22 års ålder i påföljdssystemet, vilket visar på att intresset för *welfare* och den unges särskilda egenskaper fick större plats i lagstiftningen. Samtidigt kunde de yngsta lagöverträdarna faktiskt ådömas att avtjäna sina straff i ungdomsfängelse, vilket inte korresponderar med det *welfare*-motiverade kravet på att barnets bästa ska komma i första rummet. Snarare verkar det hänföra sig till intresset för *justice* och behovet av ingripande straff.

Sammanfattningsvis påverkades ungdomspåföljderna tidigt av främst de individualpreventiva teoriernas framväxt och genomslag under 1900-talet.

⁹⁸ Se Prop. 1962:10 B s. 63.

⁹⁹ Se SOU 2018:85 s. 59–60.

Detta skedde parallellt med att såväl den kriminalpolitiska debatten som den socialrättsliga lagstiftningen betonade den sociala barnavårdens ansvar allt mer.¹⁰⁰ 1962 års brottsbalk var resultatet av nästan tre decenniers utredande och byggde till största delen på individualpreventiva ideologier där värden som vård och behandling och samhällets skydd vägde tungt.¹⁰¹ Rättsutvecklingen under tidsperioden verkar alltså gått mot att *welfare*-överväganden fått allt större genomslag i lagstiftningen.

3.1.3 Från behandling till proportionalitet

Under slutet av 1970-talet skedde en förändring i inställningen avseende påföljder för de unga lagöverträdarna där man gick från tankar om behandling och prevention till ett starkare fokus på kopplingen mellan brottet och straffet. Ideologin benämns ibland nyklassicismen.¹⁰² Här sker alltså en tydlig omorientering till förmån för de *justice*-motiverade kraven på proportionalitet mellan brott och straff.

Kritiken mot det rådande systemet byggde på att inte tillräcklig hänsyn togs till den skada brottet orsakat, att det saknades förutsebarhet avseende hur länge en påföljd skulle fortgå samt att det saknades proportionalitet mellan brott och straff.¹⁰³ Kritiken mot behandlingstanken växte i styrka då BRÅ 1977 gav ut sin rapport *Nytt straffsystem (1977:7)* där rådet argumenterade för en ”ny och mer realistisk syn på vad som kunde uppnås inom ramen för straffrättsliga påföljder” mot bakgrund av den kriminologiska forskningen.

I Fängelsestraffkommitténs huvudbetänkande *Påföljd för brott*¹⁰⁴ anslöt kommittén sig i allt väsentligt till BRÅ:s kritik mot behandlingstanken och tog upp en diskussion kring vilka grundläggande principer som bör styra utformningen av påföljdssystemet samtidigt som de lade fram förslag till nya

¹⁰⁰ Se SvJt 100 år (festskrift) s.162.

¹⁰¹ Se Andersson och Nilsson (2017) s. 107.

¹⁰² Se till exempel Persson (2017) s. 100 samt Häthén (1990) s. 42, 61 f.

¹⁰³ Se Persson (2017) s. 100 samt Jareborg och Zila (2014) s. 99.

¹⁰⁴ Se SOU 1986:13 s. 13–15.

regler kring påföljdsbestämningen. Förslaget innebar en nyklassisk grundsyn på påföljdssystemet, behandlingstanken skulle inte längre styra domstolarnas påföljdsbedömning. Utredningsuppdraget hade dock varit delat med Frivårdskommittén. Frivårdskommitténs betänkande vilade fortfarande på behandlingstanken, så när det kom till den konkreta utformningen av lagstiftningen kom de nyklassiska tankarna att gälla väsentligen för utdömandet av fängelsestraffet medan de alternativa påföljderna till fängelse, villkorlig dom och skyddstillsyn, behölls oförändrade och med behandlingstanken som grund.¹⁰⁵ Denna dualism speglar tydligt hur både intresset för *welfare* och för *justice* fortsatt fick samsas i påföljdssystemet.

3.1.4 Påföljdsreformen och den förändrade ideologiska grundtanken

1989 påbörjades så en påföljdsreform som innebar en tydlig förändring i svensk straffrätt vad gällde den ideologiska grundtanken bakom straffmätning och påföljdval för unga lagöverträdare. De nya bestämmelserna som numer återfinns i brottsbalkens kapitel 29 och 30 avseende straffvärde, straffvärde och val av påföljd innebar sammanfattningsvis att preventions- och behandlingstanken inte längre vägde lika tungt, istället låg betoningen på proportionalitet mellan brott och straff. Straffet skulle bestämmas utifrån brottets straffvärde och inte ta hänsyn till allmänpreventiva eller individualpreventiva funktioner.

Ungdomsbrottskommittén som tillsattes 1990 tog till sig den förändrade grundsynen och föreslog i enlighet med denna att reglerna för unga lagöverträdare skulle anpassas till dem som nu gällde för vuxna, även om hänsyn till brist på mognad fortfarande skulle beaktas av humanitära skäl.¹⁰⁶

Kommitténs slutsats blev att unga lagöverträdare inte längre skulle överlämnas till vård inom socialtjänsten, något som införts genom

¹⁰⁵ Se SvJT s. 887 och prop. 1987/88:120.

¹⁰⁶ Se Brårapport 2000:7 s. 7.

socialtjänstlagens tillkommande år 1981. Detta då det ansågs oförenligt med tanken att straffet skulle stå i proportion till brottet. Istället föreslogs att utvecklade former av villkorlig dom och skyddstillsyn skulle införas.¹⁰⁷ Ansvaret för ungdomspåföljderna skulle enligt förslaget återlämnas till domstolen.

Förslaget ledde inte till lagstiftning men regeringen fastslog att påföljdsbestämningen för vuxna i större utsträckning borde vara vägledande vid utformandet av ungdomspåföljderna.¹⁰⁸

I och med reformerna 1998/99 lämnade således den socialdemokratiska regeringen ansvaret för behandling och skydd av unga lagöverträdare kvar hos socialtjänsten. I lagstiftningsprocessen bakom de ändringar som genomfördes slogs fast att de särskilda ungdomspåföljderna skulle finnas kvar. Istället för att lämna ansvaret till domstolarna beslutades att man genom en uppstramning skulle ge de straffrättsligt motiverade kraven på förutsebarhet, konsekvens och proportionalitet ett större utrymme. Motiveringen bakom detta beskrivs i förarbetena som att intresset av att stödja och hjälpa de ungdomar som begår brottsliga gärningar måste tillgodoses med beaktande även av det angelägna samhällsintresset att reagera på och motverka brott. Det ansågs nödvändigt att samhället konsekvent hävdar de grundläggande värden som skyddas av de straffrättsliga reglerna.¹⁰⁹

Att på detta sätt lämna kvar ansvaret för behandling av unga lagöverträdare hos socialtjänsten och låta de särskilda ungdomspåföljderna finnas kvar samtidigt som det beslutas att genom en uppstramning ge de straffrättsligt motiverade kraven på förutsebarhet, konsekvens och proportionalitet ett större utrymme är ett mycket tydligt uttryck för den intresseavvägning som görs där man låter både intresset för *welfare* och *justice* ta plats i särregleringen.

¹⁰⁷ Se SOU 1993:35 s. 1 ff.

¹⁰⁸ Se prop. 1994/95:12.

¹⁰⁹ Se prop. 1997/98:96 s.139.

3.1.5 Utvärdering av påföljdsreformen

I och med reformerna 1999 infördes sluten ungdomsvård som en ny frihetsberövande påföljd för den som begått brott innan 18-års ålder.¹¹⁰ Det framhölls i förarbetena att samhället måste kunna reagera kraftfullt i de fall då ungdomar begår allvarliga brott och i rimlig utsträckning kunna avskräcka från brott och tydligt markera grundläggande gränser. Påföljden ansågs kunna motsvara samhällets krav på rättvisa inom straffrättskipningen.¹¹¹

Statens institutionsstyrelse (SiS) skulle i samarbete med socialtjänsten ansvara för verkställigheten av den nya frihetsberövande påföljden. I mångt och mycket var SiS ett substitut för fängelse för lagöverträdarna i åldrarna 15–17 år. I förarbeten betonades också att det var angeläget att tillskapa en alternativ form av frihetsberövande för de yngsta lagöverträdarna därför att fängelse ansågs vara en olämplig miljö för barn och ungdomar.

År 2002 lämnade BRÅ en rapport där de utvärderat lagreformerna från 1999. I rapporten anger rådet att ”det är ingen enkel uppgift att i påföljdssystemet för unga förena principen om sociala hänsyn och individuellt behovsbetingade lösningar med de mer straffrättsligt orienterade principerna om proportionalitet, förutsebarhet och konsekvens. Någon helt perfekt lösning på hur detta ska ske går troligen inte att finna.”¹¹²

Utvärderingen ger ett klart uttryck för svårigheterna det innebär att balansera intressena för *welfare* och *justice* i påföljdssystemet för unga.

¹¹⁰ Se SOU 2004:122 s. 31.

¹¹¹ Se Prop. 1997/98:96 s. 152 f.

¹¹² Se Brårapport (2002:19) s. 41.

3.1.6 Nya lagändringar i ljust av 1999 års reformer

1 januari 2007 sammanfördes de särskilda påföljderna för unga lagöverträdare i det nybildade kapitel 32 i brottsbalken. Den nya regleringen byggde på Ungdomsbrottsutredningens betänkande och i den efterföljande propositionen angavs som en central utgångspunkt att vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skulle barnets bästa komma i främsta rummet i enlighet med artikel 3 i barnkonventionen.¹¹³ Syftet med lagändringarna 2007 var enligt regeringen att på ett tydligare sätt inrikta påföljdssystemet mot att motverka återfall i brottslighet för unga lagöverträdare. Synen tyder på ett hänsynstagande för intresset för *welfare* som ju inbegriper principen om barnets bästa.

Arbetet med lagändringarna som infördes 2007 angavs också vara en fortsättning på det arbete som påbörjats 1999, som diskuterats i det tidigare anförda. Regeringen konstaterade att den uppstramning av påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten som varit ett syfte med 1999 års reform inte fått fullt genomslag. Samtidigt konstaterades att individualpreventionen bör vara särskilt framträdande vad gäller unga lagöverträdare och att rätt vård och behandling som är bättre ägnad åt att motverka ungas fortsatta brottslighet därför bör vara utgångspunkten snarare än att se straffvärdet som enda grund. Ungdomstjänst infördes som självständig påföljd i och med lagändringarna 2007 och förhoppningen var att kunna minska användningen av slutna ungdomsvård och fängelse. Viljan att låta vård och behandling styra påföljdsvalet för unga visar på att intresset för *welfare* nu åter fått en större plats i diskursen.

Samtidigt snävades dock tillämpningsområdet för påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten in genom att det tidigare kriteriet den unge ”kan

¹¹³ Se prop. 2005:06/165 s. 41–42.

bli föremål” för vård eller annan åtgärd ändrades till att den unge ska ha ett ”särskilt behov” av vård eller annan åtgärd. Påföljden bytte i och med detta beteckning till ungdomsvård.¹¹⁴

Kriteriet ”särskilt behov” motiverades i propositionen med att det är viktigt för påföljdens trovärdighet i straffsystemet att de straffrättsliga principerna om förutsebarhet, proportionalitet och konsekvens får det tänkta utrymmet.

Det konstaterades också att påföljden behövde göras tydligare och mer pedagogisk och att målsättningen borde vara att utifrån den unges behov skapa bättre förutsättningar för ett återförande till ett socialt välfungerande liv och på så sätt skapa en positiv förändring. Individualpreventionens framträdande betydelse användes också som ett argument för att snäva in kretsen av unga lagöverträdare som borde dömas till ungdomsvård, i propositionen framhålls att

En utgångspunkt är därför att påföljden främst bör komma i fråga för unga med ett tydligt vårdbehov. I de fall där insatsen i dag närmast är att se som en form av samhällets gränssättning gentemot den unge lagöverträdaren, snarare än vårdinsatser med inriktning på behandling, bör det enligt regeringens mening finnas utrymme för att använda andra påföljder.

Den roll påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten har i det straffrättsliga systemet bör tydliggöras och begränsas till fall där den unges vårdbehov gör sig särskilt gällande. Det är också av vikt att de unga förstår själva processen och varför de döms till den påföljd de fått. Det bör vara tydligt för de unga att påföljden är en reaktion på brott.¹¹⁵

Uttalandet kan tolkas som att överväganden för åldern som sådan inte är tillräckligt skäl för påföljden men att i de fall där vårdbehovet är tydligt för den unge kommer intresset för *welfare* tillåtas väga tyngst. I övriga fall får

¹¹⁴ Se prop. 2005/06:165 s. 1 samt SvJT 100 år (festskrift) s. 169.

¹¹⁵ Se prop. 2005/06:165 s. 44.

överväganden om proportionalitet och reaktionen på brott fortsatt ta stor plats i enlighet med intresset för *justice*.

3.1.7 Förslag till nya ungdomspåföljder

År 2009 tillsattes återigen en påföljdsutredning i syfte att se över påföljdssystemet för såväl vuxna som unga lagöverträdare. I betänkandet *Nya påföljder* som presenterades år 2012 lades förslag om nya påföljder för unga lagöverträdare fram, bland annat påföljderna kontaktskyldighet och ungdomsövervakning. Det är av särskilt intresse att granska överväganden bakom regleringen av ungdomsövervakning då denna påföljd kommer att träda i kraft i januari 2021.

Generellt var påföljdsutredningens slutsats avseende det gällande påföljdssystemet för unga lagöverträdare att det i många avseenden fungerade väl och att tidigare reformer i mångt och mycket lett till önskat utfall med större inslag av proportionalitet, konsekvens och förutsebarhet som medfört att ungdomspåföljderna i huvudsak kan uppfattas som trovärdiga, tydliga och tillräckligt ingripande.¹¹⁶

Utredningen identifierade dock några problem med påföljden ungdomsvård. Ett av dem gällde kriteriet ”särskilt behov” som redogjorts för ovan och som hade kommit att tolkas snävare än vad lagstiftaren avsett. Andelen unga som dömts till ungdomsvård hade halverats och ungdomar med behov av socialtjänstens insatser hade istället dömts till ungdomstjänst. Påföljdsutredningen ansåg att det var problematiskt att det saknades ett lämpligt påföljdsalternativ vid allvarigare brottslighet eller vid återfall i brott och där ungdomsvård eller ungdomstjänst inte framstod som tillräckligt ingripande och i fall där slutna ungdomsvård inte var tillämplig.

¹¹⁶ SOU 2012:34 band 3 s.1 ff.

Den föreslagna nya påföljden som skulle råda bot på detta betecknades ungdomsövervakning och skulle enligt utredningen pågå mellan sex och tolv månader och infatta tydliga inskränkningar i rörelsefriheten utan att innebära en institutionsvistelse. Påföljden skulle så långt som möjligt ha ett behandlingsinriktat innehåll och efterlevnaden av frihetsinskränkningarna skulle kontrolleras bland annat med hjälp av elektroniska hjälpmedel. Verkställighetsplanen skulle innehålla beslut om drogfrihet och drogkontroll och kunde också komma att innehålla åtgärder som syftade till att den unge skulle avhålla sig från brott och annars utvecklas gynnsamt.¹¹⁷

Utredningen föreslog även att för ungdomar i åldern 18–20 år skulle påföljdsvalet i princip ske som för vuxna och att de särskilda ungdomspåföljderna skulle vara förbehållna personer som inte fyllt 18 år vid brottstillfället.¹¹⁸ I betänkandet görs bedömningen att bestämmelsen om ungdomsreduktionen vid straffmätning bör finnas kvar för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år om straffvärdet är sådant att fängelse kan följa på brottet, skälet till detta anges bland annat vara att orimliga tröskeeffekter för omyndiga lagöverträdare skulle inträda om man slopade ungdomsreduktionen.¹¹⁹ Diskussionen avseende tröskeeffekter och ett eventuellt slopande av ungdomsreduktionen återkommer nedan i avsnitt fem där nya lagändringar på området analyseras.

Utredningen ledde inte vid den tidpunkten till införandet av nya ungdomspåföljder och inte heller till ny lagstiftning avseende lagöverträdare i åldersgruppen 18–21 år men låg alltjämt till grund för att Justitiedepartementet år 2016 gav dåvarande hovrättsrådet i uppdrag att göra en översyn av behovet av nya påföljder för unga lagöverträdare.¹²⁰ Huvudsyftet med uppdraget var att täppa till luckor i påföljdssystemet för att undvika att döma unga till vuxenpåföljder, och en annan målsättning att stödja

¹¹⁷ Se SOU 2012:34 s.422.

¹¹⁸ Se SOU 2012:34 band 3 s. 816–822.

¹¹⁹ Se SOU 2018:85 s. 362.

¹²⁰ Se SOU 2018:85 s. 111 och Justitiedepartementet, Straffrättsenheten, *Uppdrag att överväga nya påföljdsinslag för unga lagöverträdare*, promemoria 2016-12-21 (Ju2016/9219/LP).

rehabilitering och minska återfall i brott. Målsättningen tyder på en vilja att tillgodose det *welfare*-motiverade individualpreventiva intresset genom införandet av nya ungdomspåföljder.

Utredaren redovisade sina överväganden och förslag 2017 i departementspromemorian *Nya ungdomspåföljder* där de två nya ungdomspåföljderna ungdomstillsyn och ungdomsövervakning föreslogs införas.¹²¹

3.1.8 Ris och ros till de föreslagna ungdomspåföljderna

Av remissvaren framkommer av allt att döma ett starkt stöd för att införa ytterligare ungdomspåföljder¹²² men även kritik mot att åtgärderna är svåra att motivera. I ett remissvar från kriminologiska institutionen i Stockholm resonerar man om varför barnperspektivet ska stå tillbaka trots att ungdomsbrottsligheten minskar och poängterar vidare att domstolar redan i liten och allt mer minskande utsträckning dömer unga till vuxenpåföljder samt att repressiva åtgärder är skadliga och ineffektiva för att minska återfall i brott. I remissvaret konstateras följaktligen att de föreslagna insatserna knappast skulle komma att påverka ungdomsbrottslighetens omfattning.¹²³ Sammanfattningsvis ger institutionens remissvar ett starkt stöd åt intresset för *welfare* och tar också avstamp i de överväganden och forskningsresultat avseende kopplingen mellan särbehandlingen och ungdomsbrottslighetens utveckling som redogjorts för i kapitel två.

Också resonemanget från BRÅ visar på en övervikt åt intresset för individualprevention och *welfare* när de i sitt remissvar ställer sig frågan om det, avseende påföljden ungdomsövervakning, i alla lägen kan anses ändamålsenligt att döma unga till att vistas i hemmet. BRÅ anser att man på

¹²¹ Se Ds 2017:25.

¹²² Se SOU 2018:85 s.115.

¹²³ Se remissvar kriminologiska institutionen, Stockholms Universitet, 2017-08-21.

goda grunder kan anta att många av dem som skulle komma att dömas till ungdomsövervakning inte vuxit upp i lugna, stabila och välfungerande hem. Följaktligen blir det enligt BRÅ:s mening av stor vikt att hänsyn tas till den dömdes personliga förhållanden och inte får en negativ inverkan på den unge eller dess familjemedlemmar vid ett eventuellt införande av den nya påföljden.¹²⁴

Förslag ur departementspromemorian *Nya ungdomspåföljder* kom senare att behandlas i propositionen *Ungdomsövervakning*.¹²⁵ En djupare genomgång av detta görs nedan avseende föreslagen reglering i avsnitt 4.

3.2 Analys och slutsats

I detta kapitel har vi tydligt sett hur ungdomspåföljderna tidigt kom att påverkas av individualpreventiva överväganden. Barn som begick brott ansågs redan 1825 må bättre av att hållas utanför fängelserna och unga lagöverträdare skulle omhändertas, behandlas och uppfostras snarare än att straffas.

Påföljdsreformen 1989/99 innebar dock något av en helomvändning i svensk straffrätt avseende den ideologiska grunden för såväl straffmätning som påföljdsval. Behandlingsideologins verkningar ifrågasattes och proportionalitet mellan brott och straff skulle istället ligga till grund för systemet. Överväganden till fördel för individualprevention fick stå tillbaka. Att synsättet på straffmätning och påföljdsval förändrats påverkade ungdomspåföljderna genom lagändringar 1999. Efter detta har utvecklingen i mångt och mycket fortsatt i samma repressiva riktning samtidigt som behandlingstanken funnits närvarande.

Lagstiftaren har till exempel beslutat att ge de straffrättsligt motiverade kraven på förutsebarhet, konsekvens och proportionalitet ett större utrymme

¹²⁴ Se remissyttrande BRÅ, 2017-10-02.

¹²⁵ Se Prop. 2019/20:118.

men också uttalat att stöd och hjälp till unga lagöverträdare måste tillgodoses men att detta ska ske med beaktande av samhällsintresset av att reagera på och motverka brott.

Rättsutvecklingen avseende påföljdssystemets förhållande till de unga lagöverträdarna visar på den form av dualism där intresset för att särbehandla, hjälpa och stödja unga lagöverträdare skett i avvägning mot kraven på konsekvens och proportionalitet. Detta visar i sin tur tydligt på konflikten mellan *welfare* och *justice*. Som tidigare påpekats verkar en omorientering från *welfare* till *justice* ha skett sedan reformen 1989/99, dock ges överväganden till förmån för *welfare* också plats i utredningar i form av uttalanden som att hänsyn till brist på mognad ska beaktas av humanitära skäl. Den rättsutveckling som framträder visar således även på en böljande rörelse där ömsom krav för *welfare*, ömsom krav på *justice* ställs och får ta plats i lagstiftningen.

Ett exempel på detta är att trots den identifierade omorienteringen till förmån för *justice* gjordes valet att lämna skyddet av unga lagöverträdare kvar hos socialtjänsten och låta de särskilda ungdomspåföljderna finnas kvar även efter 1999 års reform, vilket är uttryck av intresset för *welfare*. Att avvägningen mellan intressena för *welfare* och *justice* inte enkelt låter sig göras har BRÅ gett ett klart uttryck för i rapporten från 2002 där de konstaterar att

[...]det är ingen enkel uppgift att i påföljdssystemet för unga förena principen om sociala hänsyn och individuellt behovsbetingade lösningar med de mer straffrättsligt orienterade principerna om proportionalitet, förutsebarhet och konsekvens.

I följande avsnitt kommer redogöras för nutidens utformning av påföljdsregleringen för unga lagöverträdare och då särskilt avseende ungdomsreduktionen samt de särskilda ungdomspåföljderna. Det kommer också undersökas vilka intressen som tar sig uttryck i utformningen och om dessa kan härledas till överväganden till förmån för *welfare* eller *justice*.

4 Aktuell påföljdsreglering

4.1 Inledning

I föregående kapitel har rättsutvecklingens bredare drag avseende den straffrättsliga särbehandlingen för unga granskats och analyserats. Det förevarande kapitlet är koncentrerat kring nutidens utformning av påföljdsregleringen för unga lagöverträdare och då särskilt avseende ungdomsreduktionen samt de särskilda ungdomspåföljderna. Slutsatserna kring dessa företeelser blir även intressanta som bakgrund till den föreslagna regleringen som redogörs för i kapitel fem och som bland annat innefattar ett slopande av just ungdomsreduktionen.

Genom hela detta kapitel samt i den kortare avslutande analysen belyses de intressekonflikter som framkommer i de överväganden som ligger till grund för den nuvarande särbehandlingen, utifrån begreppsparet *welfare/justice*.

4.2 Påföljdssystematiken

Bestämmelserna om påföljdsbestämning återfinns i kapitlen 29 och 30 i brottsbalken under rubrikerna ”straffmätning och påföljdseftergift” respektive ”val av påföljd”. Utöver de två kapitlen måste rätten vid påföljdsbestämningen beakta lagstiftarens syn på aktuell brottstyps svårhet genom straffskalan som anges i straffstadgandet. Systematiken bygger på att rätten gör en uppskattning av brottets allvar för att sedan beakta bestämmelserna om påföljdernas tillämpningsområden och innehåll.

Bestämmelser som kan tillämpas på såväl unga samt vuxna lagöverträdare finns i kapitlen 25–28 i brottsbalken och reglerar böter, fängelse, villkorlig

dom och skyddstillsyn och de särskilda ungdomspåföljderna regleras i kapitel 32.¹²⁶

Enligt 29 kapitlet 1 § brottsbalkens första stycke ska rätten initialt utgå från brottets eller brottslighetens straffvärde vid påföljdsbedömningen. Straffvärdet tar sikte på själva gärningen och den grad av klandervärdighet som den förtjänar, oavsett vem som begått den.¹²⁷ Bestämmelsen avseende straffvärdebedömningar präglas således av en rättviseuppfattning med innebörden att människor ska behandlas lika och det som i första hand får betydelse vid bestraffningen är en retrospektiv värdering av hur allvarligt brottet anses vara. Detta synsätt stämmer väl överens med överväganden till förmån för *justice*, såväl gällande tankarna kring ekvivalens som att det ska råda proportionalitet mellan brottslighetens svårighet och straffet. Intresset för *welfare* framträder dock redan i lagrummets andra stycke där det anges att även subjektiva omständigheter får betydelse vid bedömningen. Här stadgas att det ska beaktas vad gärningsmannen insett eller borde ha insett avseende de objektiva omständigheterna samt hens avsikter eller motiv. Här får alltså omständigheter hänförliga till gärningsmannens straffvärdighet betydelse och dessa kan komma att påverka omfattningen av den påföljd som utdöms.

Utöver vad som gäller för varje särskild brottstyp ska rätten också ta ställning till om det föreligger försvårande eller förmildrande omständigheter som särskilt ska beaktas vid straffvärdesbedömningen.¹²⁸ Som förmildrande omständighet anges bland annat ”om den tilltalades handlande stått i samband med hans eller hennes bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga”. Bestämmelsen är dock inte generellt tillämplig så snart yngre personer begått brott utan med bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga avses en avvikelse från vad som får anses vara normalt för med den tilltalade jämförbara personer.¹²⁹

¹²⁶ Se SOU 2018:85 s. 118.

¹²⁷ Se Lexino internet, brottsbalk (1962:700) 29 kap 1§, 2020-12-01.

¹²⁸ Se 29 kapitlet 2§ och 3§ BrB.

¹²⁹ Se Karnov internet, brottsbalk (1962:700) 29 kapitlet 3§, not 1408, 2020-10-20.

I 29 kapitlet 7 § brottsbalken finns den allmänna bestämmelse, om att den tilltalades ålder särskilt ska beaktas vid straffmätningen i mildrande riktning, som får som resultat det som till vardags kallas ungdomsreduktionen. Denna kommer redogöras för mer ingående nedan i avsnitt 4.2.2.

4.2.1 Straffskala

Något ytterligare som får betydelse för längden på de unga lagöverträdarnas påföljder och som speglar ett hänsynstagande till intresset för *welfare* är att det efter bestämningen av det konkreta straffvärdet¹³⁰ finns möjlighet att utdöma straff över eller under straffskalan. För vuxna får det vid återfall i brott under vissa förutsättningar utdömas strängare fängelsestraff men för någon som begått brott innan 21 års ålder får detta inte göras.¹³¹

Däremot får straffskalan underskridas om någon har förmåtts medverka till brott genom missbruk av dennes ungdom, oförstånd eller beroendeställning och rätten ska vid ringa sådana fall inte döma till ansvar över huvud taget.¹³²

4.2.2 Straffmätning och ungdomsreduktion

För unga lagöverträdare finns således möjligheten att bli särbehandlade vid påföljdsbestämningen i flera avseenden. I 29 kapitlet 7 § brottsbalken ges, som tidigare påpekats, en allmän bestämmelse om att den tilltalades ålder särskilt ska beaktas vid straffmätningen i mildrande riktning.

Har någon begått brott innan han eller hon fyllt tjuogoett år, ska hans eller hennes ungdom beaktas särskilt vid straffmätningen. Rätten får då döma till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

För brott som någon har begått innan han eller hon fyllt tjuogoett år får inte dömas till svårare straff än fängelse i tio år. Om fängelse på längre tid och på livstid är föreskrivet för brottet eller om det följer av 26 kap. 2 §, får dock dömas till fängelse i högst fjorton år.

¹³⁰ Det vill säga bedömningen av straffvärdet i ett enskilt fall.

¹³¹ Se 26 kapitlet 3§ BrB. Denna undantagsbestämmelse tar sikte på den tilltalades ålder vid tidpunkten för det tidigare brottet.

¹³² Se 23 kapitlet 5§ BrB.

Det är resultatet av denna bestämmelse som till vardags kallas för ”ungdomsrabatt” eller ”ungdomsreduktion”. Uttrycket kan dock anses missvisande då det inte kan tyckas vara fråga om en rabatt eller reduktion i egentlig mening utan snarare en anpassning av straffet till den unges förmåga att ta ansvar för sina handlingar.¹³³ I lagrummets första stycke uppges den övre gränsen för när åldern ska beaktas till innan fyllda 21 år. Eftersom straffmyndighetsåldern i svensk rätt är 15 år¹³⁴ skapas ett intervall mellan 15 och 20 år där gärningspersoner behandlas som unga lagöverträdare. Det tas också i påföljdshänseende särskild hänsyn till om gärningspersonen är myndig eller inte och intervallet delas därför i många fall in i två grupper; lagöverträdare 15–17 år och 18–20 år.¹³⁵

För att tillämpa lagrummet krävs inte att gärningspersonens låga ålder påverkat det aktuella handlandet utan avsikten är att en ålder under 21 år vid brottstillfället ska leda till lägre straff än som normalt skulle utdömts.¹³⁶

I doktrin och praxis har riktlinjer utvecklats för hur reduktionen ska genomföras.¹³⁷ Straffnedsättningen blir generellt större för den som vid brottstillfället var väsentligt yngre än 21 år än för den som nästan uppnått 21 års ålder, vilket innebär att i princip blir straffnedsättningen större ju yngre lagöverträdaren är. Enligt praxis¹³⁸ bör inte reduktionen ske uteslutande schematiskt utan hänsyn ska också tas till bland annat straffets längd. Som en allmän utgångspunkt tillämpas kvotdelar av straffvärdet enligt en fallande skala utifrån ålder så att straffvärdet för en person som var 15 år vid brottstillfället får strafflängd om 1/5, en 18-åring till 1/2 och en 20 åring till 3/4 av det värde som en vuxen lagöverträdare skulle fått.¹³⁹ Ska den unge dömas till sluten ungdomsvård sker ytterligare en reduktion med en tredjedel

¹³³ Jämför bland annat resonemanget av Bennet och Martinsson i: ”Motivet till hårdare straff tycks vara hämnd”, SvD, < <https://www.svd.se/motivet-till-hardare-straff-tycks-vara-hamnd>>, besökt 2020-10-11.

¹³⁴ Se 1 kapitlet 6§ BrB.

¹³⁵ Se till exempel 30 kapitlet 5§ BrB.

¹³⁶ Se Karnov internet, brottsbalk (1962:700) 29 kap 7§, not 1430, 2020-12-12 och NJA 1989 s. 870.

¹³⁷ Se bland annat Jareborg och Zila (2017) s. 156–158 samt SOU 2018:85 s. 130–132.

¹³⁸ Se NJA 2000 s. 421.

¹³⁹ Se Dir. 2017:122 s. 2 och Borgeke och Heidenborg (2016) s. 257 ff.

av strafflängden på grund av att det vid ungdomsvård inte är aktuellt med villkorlig frigivning så som vid fängelsestraff.¹⁴⁰

Den som begått brott före 21 års ålder får enligt lagrummet inte dömas till livstids fängelse, som huvudregel gäller att det inte får dömas till strängare straff än fängelse i 10 år. Om fängelse på längre tid och på livstid är föreskrivet för brottet eller om straffskalan utvidgats uppåt vid flerfaldig brottslighet¹⁴¹ så kan 14 år utdömas.

Denna generella bestämmelse om en reduktion av straffet i stigande grad utefter lägre ålder måste ses som ett utslag av intresset för *welfare*. Bestämmelsen stadgar inte hänsynstaganden till den unges unika situation men beaktar likväl ålder som ett allmänt mått på den unges förmåga att ta ansvar för sina handlingar. Bestämmelsens utformning verkar vara i linje med de antaganden kring hur en ung person i olika avseenden skiljer sig från en vuxen som redogjorts för i kapitel 2.

4.3 Särskilda ungdomspåföljder

4.3.1 Bakgrund

Grundtanken bakom de särskilda ungdomspåföljderna är att barn och ungdomar som begår brott i första hand ska bli föremål för insatser inom socialtjänsten.¹⁴² Detta korresponderar väl med *welfare*-överväganden om att fokus ska ligga på den unges nuvarande situation, på framtiden och på behandling i motsats till att påföljder måste avtjänas i kriminalvårdens regi.

Kapitel 32 i brottsbalken trädde i kraft 2007 och innehåller en samlad reglering av överlämnande till vård för unga lagöverträdare. I samband med utformningen av reglerna uttalades också som syfte med förändringarna att minska användningen av kortare fängelsestraff för unga. Det ska dock noteras att det inte finns något formellt hinder mot att välja andra påföljder för unga

¹⁴⁰ Se Borgeke och Heidenborg (2016) s. 260.

¹⁴¹ Se 26 kapitlet 2§ BrB.

¹⁴² Se bland annat Karnov internet, brottsbalk (1962:700) 32 kap 1§, not 1478, 2020-12-13.

lagöverträdare än dem som anges i kapitel 32, förutom fängelse för de yngre ungdomarna.¹⁴³

Bestämmelserna om särskilda ungdomspåföljder är i första hand avsedda för lagöverträdare i åldern 15–17 år även om de också kan tillämpas på lagöverträdare i åldrarna 18–20 år. Som tidigare nämnts är fängelse i princip uteslutet som påföljd för de yngsta lagöverträdarna¹⁴⁴ och för 15–17 åringarna bör i första hand någon av de särskilda påföljderna ungdomstjänst eller ungdomsvård väljas.

4.3.2 Ungdomsvård

I 32 kapitlet 1§ brottsbalken finns bestämmelsen om ungdomsvård. De grundläggande förutsättningarna för vården anges i första stycket och stadgar att den som är under 21 år¹⁴⁵ och har begått brott får dömas till ungdomsvård och hen har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd inom socialtjänstlagen (2001:453) (SoL) eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och om sådan vård kan beredas den unge. Det föreskrivs i första stycket att vården och åtgärderna ska syfta till att motverka att den unge utvecklas ogynnsamt. Här framträder intresset för *welfare* tydligt i och med det uttryckligt individualpreventiva syftet.

Intresseavvägningen mellan *welfare* och *justice* skyntas dock även här då det stadgas vidare i lagrummet att valet av ungdomsvård ska föregås av en proportionalitetsbedömning. Ungdomsvård får dömas ut endast om socialtjänstens planerade åtgärder kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde, art och den unges tidigare brottslighet. Vid bedömningen av om de föreslagna åtgärderna är tillräckligt ingripande bör domstolen bland annat väga in om de ska ske med stöd av SoL som förutsätter frivillighet eller med stöd av LVU som är förenad med tvång.

¹⁴³ Se 30 kapitlet 5§ BrB.

¹⁴⁴ Jfr 30 kapitlet 5§ och 32 kapitlet 5§ BrB.

¹⁴⁵ Här avses åldern vid domen, inte vid brottstillfället.

Karaktären på och omfattningen av de planerade vårdinsatserna bör alltså vägas in och viktas mot brottets straffvärde, art och den unges tidigare brottslighet. Brister det i proportionalitet mellan brottet och de planerade åtgärderna ska ungdomsvård inte väljas som påföljd.¹⁴⁶

Generellt kan sägas att utrymmet för att tillämpa ungdomsvård som påföljd är större ju yngre lagöverträdaren är. Utrymmet för att tillämpa påföljden beror också på påföljdens konkreta innehåll i det enskilda fallet. Om åtgärderna är begränsade kan ungdomsvård komma i fråga endast om straffmättningsvärdet är lågt. Planeras det istället att den unge ska placeras i familjehem eller särskilt ungdomshem enligt LVU kan det anses betydligt mer ingripande och därför anses proportionerligt även vid högre straffmättningsvärden.¹⁴⁷

4.3.3 Ungdomstjänst

I 32 kapitlet 2 § brottsbalken återfinns bestämmelsen om ungdomstjänst som självständig påföljd. Den som döms till ungdomstjänst ska åläggas att utföra oavlönat arbete och delta i annan särskilt anordnad verksamhet i lägst 20 och högst 150 timmar. De grundläggande förutsättningarna för ungdomstjänst anges i lagrummets första stycke som stadgar att den som begått brott och är under 21 år får dömas till ungdomstjänst om påföljden är lämplig med hänsyn till hans eller hennes person och övriga omständigheter.¹⁴⁸

Det är socialnämnden som gör bedömningen av lämpligheten och i likhet med bestämmelsen om ungdomsvård framstår övervägandena kring den dömdes person som tydligt individualpreventiva och således hänförliga till intresset för *welfare*. Hänsynstagandet till övriga omständigheter betyder i praktiken att sådant som hänför sig till den aktuella brottsligheten ska tas in i

¹⁴⁶ Se Karnov internet, brottsbalk (1962:700) 32 kap 1§, not 1488, 2020-12-13.

¹⁴⁷ Se SOU 2018:85 s. 88.

¹⁴⁸ Se vidare prop. 2014/15:25 s. 36 ff.

bedömningen¹⁴⁹ vilket återigen gör att en intresseavvägning mellan *welfare* och *justice* krävs vid utdömandet av ungdomstjänst.

Rätten får, enligt lagrummets sista stycke, döma till ungdomstjänst om påföljden kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och den unges tidigare brottslighet och det inte finns skäl för att döma till ungdomsvård. I praxis har det ansetts att ungdomstjänst kan anses utgöra en tillräckligt ingripande påföljd om ett fängelsestraff i det särskilda fallet, om den påföljden valts, inte skulle ha överstigit sex månader.¹⁵⁰

Även valet av ungdomstjänst som påföljd föregås således i likhet med valet av ungdomsvård av en proportionalitetsbedömning.

4.3.4 Sluten ungdomsvård

I 32 kapitlet 5§ brottsbalken anges dels förutsättningarna för att döma till sluten ungdomsvård, dels hur lång tid påföljden kan bestämmas till. Den som innan sin 18-års dag gjort sig skyldig till brott som för en vuxen lagöverträdare skulle genererat ett fängelsestraff ska istället som huvudregel dömas till sluten ungdomsvård i lägst fjorton dagar och högst fyra år.

Rent lagtekniskt förutsätter lagrummet att rätten tillämpat bestämmelserna avseende såväl straffmätning¹⁵¹ som beaktat de särskilda omständigheter som talar för en lindrigare påföljd¹⁵² och därefter funnit att påföljden bör bestämmas till fängelse av viss längd. Först efter det ska rätten istället för fängelse bestämma påföljden till sluten ungdomsvård om det inte finns särskilda skäl emot det. Det behöver inte för tillämpningen av påföljden konstateras något vårdbehov. Finner rätten att straffvärdet är så pass högt att det motiverar ett frihetsberövande som överstiger fyra år utgör detta ett sådant särskilt skäl emot att döma till sluten ungdomsvård.¹⁵³

¹⁴⁹ Jämför Karnov internet, brottsbalk (1962:700) 32 kap 2§, not 1478, 2020-12-13.

¹⁵⁰ Se NJA 2007 s. 636.

¹⁵¹ Se 29 kapitlet 7 § BrB.

¹⁵² Se 30 kapitlet 4 § BrB.

¹⁵³ Se Lexino internet, brottsbalk (1962:700) 30 kap 2§, 2020-11-11.

Det är således de ungdomar som begår de allvarligaste brotten som i första hand blir dömda till ungdomsvård istället för till fängelse. Det tidsbestämda frihetsberövande straffet avtjänas på speciella avdelningar på ungdomshem i Statens institutionsstyrelses (SiS) regi. De unga får på ungdomshemmen vård och behandling men det är brottet och inte behandlingsbehovet som avgör straffets längd. Vården i sig är individuellt anpassad och inriktad mot att förebygga vidare kriminalitet.¹⁵⁴ Påföljden innehåller således en kombination av *welfare*- och *justice*- motiverade element.

4.4 Analys och slutsats

I den nuvarande utformningen av särregleringen för unga lagöverträdare ser man tydliga spår av *welfare/justice* – konflikten. Det faktum att påföljdens stränghet ska stå i proportion till brottets svårhet, i enlighet med principen om relativ proportionalitet, är ett tydligt uttryck för *justice*-överväganden. Samtidigt finns tydliga inslag av *welfare*-överväganden, så som att det som förmildrande omständighet vid straffvärdesbedömningen ska tas hänsyn till bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga. Även den för unga allmänt tillämpliga bestämmelsen kring ungdomsreduktion såväl som förbudet mot livstidsstraff visar tydligt hur lagstiftaren tagit hänsyn till lagöverträdarens ungdom i mildrande riktning vid straffmätningen.

Vad gäller de särskilda ungdomspåföljderna och grundtanken att barn och ungdomar som begår brott i första hand ska bli föremål för insatser inom socialtjänsten och påföljden anpassas till den unges behov, ofta i form av vård istället för användandet av fängelsestraff, visar på ett starkt inflytande av intresset för *welfare*. Man betraktar helt enkelt personerna som unga i första hand och som brottslingar i andra.

Det faktum att det inte finns något formellt hinder mot att välja andra påföljder än ungdomspåföljderna för den äldre åldersgruppen av ungdomar

¹⁵⁴ Se Statens institutionsstyrelses hemsida, < www.stat-inst.se/var-verksamhet/sluten-ungdomsvard-lsu/>, besökt 2020-12-15.

gör det möjligt att utdöma ”vuxenstraff” som till exempel fängelse under särskilda omständigheter. Det finns även, som tidigare nämnts, lagstadgat att proportionalitetsbedömningar vid påföljdsbestämningen ska ske, till exempel vid utdömandet av ungdomsvård och ungdomstjänst där påföljden endast ska väljas om det kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn taget till brottslighetens straffvärde, art och den unges tidigare brottslighet. Dessa överväganden måste anses utgöra uttryck för intresset för *justice* på det viset att man på detta sätt ser till att varje lagöverträdare blir ådömd ett straff som står i proportion till det begångna brottet.

Sluten ungdomsvård är den mest ingripande ungdomspåföljden och även här skymtar intresseavvägningen mellan *welfare* och *justice*. Intresset för *justice* tillgodoses genom det ingripande frihetsberövandet, och det faktum att det är brottet som avgör strafflängden. Även det faktum att allt för höga straffvärden utgör ett särskilt skäl emot att döma till sluten ungdomsvård talar för att hänsynstagandet till den unges behov av särbehandling avtar vid alltför grova brott och att intresset för *welfare* då får stå tillbaka. Intresset för *welfare* tillgodoses i sin tur genom det individualpreventiva innehållet i vården såväl som att den unge som huvudregel inte behöver avtjäna sitt frihetsberövande straff i fängelse.

5 Föreslagen reglering

5.1 Bakgrund

I september 2019 presenterade regeringen sitt 34-punktsprogram vilket anges vara det största paketet mot gängkriminaliteten någonsin i Sverige.¹⁵⁵ Programmet innehåller ett stort antal åtgärder som berör unga lagöverträdare, bland annat föreslås ytterligare medel till LVU-placeringar och fler SiS-platser med förbättrad kvalitet. Man föreslår också att socialtjänsten ska kunna gripa in tidigare och i fler situationer i fall där föräldrar till den unge motsatt sig insatser och skäl för tvångsvård saknas.

I detta kapitel ska de två förslag som tydligast berör uppsatsens ämne behandlas närmare. Det första förslaget avser en avskaffad straffreduktion för unga i åldersgruppen 18–20 år och det andra införandet av ungdomsövervakning som en ny påföljd. Genom hela kapitlet samt i den kortare avslutande analysen belyses de intressekonflikter som framkommer i de överväganden som ligger till grund för den föreslagna regleringen, utifrån begreppsparet *welfare/justice*.

Som ett skäl för förslaget att avskaffa straffreduktionen har angetts att den nuvarande ordningen för straffrättslig särbehandling av lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år innebär att det vid påföljdsbestämningen i vissa fall tas en alltför stor hänsyn till den tilltalades ålder på bekostnad av att utgångspunkten ska vara hur svårt brottet är. Enligt motiveringen medför detta att utdömda straff inte tillräckligt återspeglar brottslighetens allvar.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Justitiedepartementet: Ett år med 34-punktsprogrammet–arbetet mot gängkriminaliteten pågår för fullt, <www.regeringen.se/artiklar/2020/09/ett-ar-med-34-punktsprogrammet---arbetet-mot-gangkriminaliteten-pagar-for-fullt>, besökt 2020-11-02.

¹⁵⁶ Regeringskansliet: Utkast till lagrådsremiss, <www.regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/2020/07/slop-ad-strafrabatt-for-unga-myndiga-vid-allvarlig-brottslighet-utkast-till-lagratsremiss>, besökt 2020-11-05.

Uppfattningen verkar vara ett uttryck för den allt mer repressiva kriminalpolitik som Sverige rört sig mot det senaste decenniet.¹⁵⁷

Avseende förslaget på ny ungdomspåföljd uttalade justitie- och migrationsminister Morgan Johansson i ett pressmeddelande i mars 2020 att

Det är viktigt att vi har tydliga och konsekventa ungdomspåföljder som kan bidra till att både förebygga och hindra nya brott. Den här påföljden kommer att täppa till en lucka i påföljdssystemet i de fall där en ung person har begått allvarlig brottslighet, men det inte finns tillräckliga skäl för sluten ungdomsvård.¹⁵⁸

Citatet tyder på att individualpreventiva tankar och därmed intresset för *welfare* bör få genomslag i utformningen av den nya ungdomspåföljden.

I det nedan anförda kommer redogöras för de resonemang som förts i utredningarna avseende den slopade ungdomsreduktionen och utformningen av påföljden ungdomsövervakning samt hur de aktuella förslagen bemötts av remissinstanserna. Genom hela detta kapitel samt i den kortare avslutande analysen undersöks vilka överväganden som ligger till grund för de aktuella förslagen och i vilken mån dessa kan härledas till intresset för *justice* respektive *welfare*.

5.1.1 Slopandet av ungdomsreduktionen

I december 2017 beslutade riksdagen att en särskild utredare skulle få i uppdrag att överväga och föreslå ändringar beträffande den straffrättsliga särbehandlingen för personer mellan 18 och 20 år. I uppdraget ingick att lämna förslag som innebar att åldersgruppen skulle behandlas som andra myndiga lagöverträdare såväl vid straffmätningen som vid val av påföljd.

Utredaren skulle också analysera vilka konsekvenser en sådan ordning skulle få för lagöverträdarna i åldersgruppen 15–17 år och mot bakgrund av det

¹⁵⁷ Se resonemanget under syfte och frågeställning s. 7.

¹⁵⁸ Se Justitiedepartementet:

www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/03/ungdomsovervakning-ny-pafoljd-for-unga-personer-som-begar-allvarliga-brott/, besökt 2020-11-12.

överväga olika modeller för hur straffmätningen för lagöverträdare i den yngre åldersgruppen skulle kunna utformas.¹⁵⁹ Som nämnts tidigare i avsnitt två har det i tidigare utredningar dragits slutsatsen att en slopad straffreduktion för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år skulle innebära en orimlig tröskeeffekt för unga lagöverträdare vid 18-års ålder.¹⁶⁰

I direktivet till utredningen framhålls som skäl till att avskaffa särbehandlingen att synen på brott, brottslingar och samhällets reaktioner på brott är i ständig förändring och att det för regeringen står klart att det krävs insatser mot organiserad brottslighet och annan kriminalitet förenad med gängbildning. Det framhålls att intresset för att bemöta unga lagöverträdares särskilda behov måste ställas mot intresset för straffsystemets krav på tydliga och tillräckligt ingripande påföljder.

Uppfattningen visar på en vilja att låta överväganden för *justice* ta större plats vad gäller resonemang kring straffreduktion för unga.

I direktivet resoneras vidare kring att organiserad brottslighet i gängmiljö även förekommer bland yngre lagöverträdare och att personer i åldern 18–20 år som begår den aktuella typen av brottslighet också särbehandlas i straffrättsligt hänseende. Det ifrågasätts i direktivet om detta verkligen utgör en rimlig ordning. Det framhålls att för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år väger skälen för särbehandling mindre tungt då myndighetsåldern i Sverige är 18 år och att en person har ansvar för sina handlingar och skyldigheter i och med att myndighetsåldern inträtt.¹⁶¹

I *slopad straffrabatt för unga myndiga* lämnade utredningen sitt betänkande i december 2018. Uppdraget som tilldelades utredningen innebar att överväga och föreslå *hur* ett avskaffande av särbehandlingen för unga lagöverträdare

¹⁵⁹ Se utkast till lagrådsremiss *slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet* s. 14 ff.

¹⁶⁰ Se dir. 2009:60 s. 1 och SOU 2012:34 s. 553–554.

¹⁶¹ Se dir. 2017:122 s. 4–5.

skulle kunna genomföras och lämnade inget utrymme åt att överväga *om* det fanns skäl för att särbehandlingen skulle upphöra.¹⁶²

5.1.1.1 Problemet avseende tröskeleffekter

Vad gäller ett möjligt avskaffande av straffreduktionen har problemet kring tröskeleffekter genomgående varit ett framträdande argument till varför ett avskaffande inte ska ske eller åtminstone till att det måste ske på ett sätt som motverkar allt för stora sådana effekter. Tröskeleffekterna är således en central aspekt som utredningen resonerat mycket kring i förslaget.

Även om man är av uppfattningen att myndighetsåldern utgör en gräns för då man straffrättsligt ska behandlas som helt och hållet vuxen¹⁶³ får ett avskaffande av straffreduktionen för myndiga lagöverträdare också effekt för den yngre åldersgruppen som i lagens mening fortfarande är barn, och ska behandlas enligt principen om barnets bästa, ett övervägande som sällas in under intresset för *welfare*. Det är därför av intresse för denna framställning att i det nedan framförda åtminstone översiktligt gå igenom de olika modellerna för att ge en förståelse för vilka överväganden som gjorts avseende tröskeleffekter i den föreslagna regleringen.

Utredningen lade avseende straffreduktionen fram fyra olika modeller för hur straffreduktionen skulle kunna avskaffas för unga lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år. Huvudfokus i utredningens resonemang ligger i frågan kring tröskeleffekterna utifrån varje modell. Som allmän utgångspunkt anger utredningen att tröskeleffekter kan framstå som orättvisa och kan leda till en risk för att systemets trovärdighet ifrågasätts. Som tidigare påpekats så krävs för att uppfylla kravet på *justice* att det finns en rättssäkerhet för medborgaren och en förutsebarhet och transparens i systemet. Uttalandet tyder alltså på att överväganden till förmån för *justice* är en av utgångspunkterna i utredningen kring tröskeleffekterna och det är därför av

¹⁶² Se SOU 2018:85 s. 13 ff.

¹⁶³ Jämför resonemanget om myndighetsåldern i utkast till lagrådsremiss *slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet*.

intresse att analysera hur resonemanget kring konflikten mellan dessa intressen hänförliga till *welfare* och *justice* förts i utredningen.

I utredningen resoneras kring om systematiken vid straffmätningen för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år också bör förändras för att jämna ut tröskeln som annars skulle uppstå vid 18 års ålder. Om straffreduktionen tas bort vid myndighetsåldern skulle det innebära att den som fyllt 18 år vid brottstillfället får en dubbelt så sträng påföljd än den som har en månad kvar till 18 års dagen.¹⁶⁴

Modell 1 – *dubbla trösklar*

Enligt utredningens första förslag kvarstår straffreduktionen enligt 29 kapitlet brottsbalken som den är idag. Straffmyndighetsåldern vid 15 år innebär redan en tröskel och med modell ett så blir det en andra tröskel vid 18 års ålder i och med att straffreduktionen upphör. På detta sätt blir det inga repressionshöjningar för lagöverträdarna i åldrarna 15–17 år.¹⁶⁵ Modellen är den av de fyra med tydligast *welfare*-fokus.

Modell 2 – *brantare lutning*

Modell två syftar till att undvika en dubbel tröskeffekt genom att låta reduktionen avta i högre takt per åldersenheter för att helt upphöra vid 18 års ålder. Modellen skulle följaktligen innebära repressionshöjningar för varje åldersenheter efter 15 års ålder. Tröskeln vid straffmyndighetsåldern skulle kvarstå men systemet skulle bli fritt från en andra tröskeffekt vid 18 års ålder.

Utredningen identifierar dock flera nackdelar med modell två och resonerar främst kring att vårt nuvarande påföljdssystem utformats mot bakgrund av ett konstaterande att skärpningar av påföljder inte på något generellt och tydligt sätt kan sägas minska brottsligheten och att det inte heller finns stöd för att en höjning av påföljdernas stränghet i åldrarna 15–17 år skulle leda till minskad

¹⁶⁴ Se SOU 2018:85 s. 290.

¹⁶⁵ Se SOU 2018:85 s. 245.

brottslighet inom ålderskategorin. En höjning, menar man, skulle tvärtom leda till att fler barn skulle bli föremål för frihetsberövande påföljder med de negativa konsekvenser för de unga lagöverträdarnas anpassning i samhället som sådana påföljder riskerar att innebära.¹⁶⁶ En brantare lutning skulle sammanfattningsvis jämna ut en andra tröskeleffekt men i en avvägning med nackdelarna med modellen framkommer tydligt att intresset för barnets bästa och således för *welfare*-intresset tillåts väga tyngst.

Modell 3 – *förhöjd startpunkt*

I modell tre undviks såväl dubbla trösklar som en alltför brant lutning på reduktionskurvan genom att minska åldersreduktionen för 15-åriga lagöverträdare till den nivå som i dag gäller för 18-åringarna. Den repressionshöjning som direktiven förutsätter för lagöverträdare mellan 18 och 20 år skulle alltså förenas med att de mellan 15 och 17 år flyttades upp i påföljstrappan till de nivåer som nu gäller för den äldre ålderskategorin.

Utredningen konstaterar dock att de nackdelar som var förknippade med modell två också gäller i fråga om modell tre. Modell tre skulle innebära en än kraftigare repressionshöjning än modell två, och då särskilt för de allra yngsta lagöverträdarna. Man anser att det saknas belägg för att förändringen skulle leda till minskad brottslighet långsiktigt och generellt och man konstaterar att tröskeleffekten vid 15 års ålder dessutom skulle bli mycket större vid en användning av modell tre än vad som idag är fallet. Tröskeln vid 18 års ålder skulle med andra ord utjämnas på bekostnad av att tröskeln vid 15 års ålder görs mer än dubbelt så hög.

Utredningen menar också att modellen skulle innebära problem vid tolkningen av bestämmelserna om de särskilda ungdomspåföljderna då den praxis som gäller idag skulle behöva göras om från grunden om straffmätningens värdena för åldersgruppen 15–17 år skulle öka generellt. Det skulle istället för synnerliga skäl krävas särskilda skäl för att dömas till frihetsberövande påföljder och utrymmet skulle bli mycket begränsat för att

¹⁶⁶ Se SOU 2018:85 s. 248.

kunna döma 15–17 åringarna till ungdomsvård och ungdomstjänst.¹⁶⁷ I likhet med resonemanget under modell 2 finner utredarna alltså vad gäller modell 3 ingen anledning att låta *welfare*-intresset stå tillbaka till förmån för ett undvikande av dubbla trösklar och en brant lutning, något som annars skulle kunna uppfattas som en rättvis lösning ur ett *justice*-perspektiv.

Modell 4 – *mindre tröskel*

Utöver de tre första modellerna går det också att tänka sig andra alternativ på modeller som utgör mellanting mellan de tidigare nämnda modellerna. På det sättet skulle det, enligt utredningen, finnas ett oändligt antal alternativ eller modeller att välja bland med olika startpunkter och slutpunkter och med olika lutningar på reduktionskurvan. Detta låter sig åskådliggöras genom modell fyra. Ett exempel på ett fjärde alternativ skulle följaktligen kunna vara att låta reduktionen börja på 80 procent så att straffmättningsvärdet för en 15-årig lagöverträdare blir 20 procent av straffvärdet. Straffmättningsvärdet skulle sedan öka med 10 procentenheter för varje ökning med ett halvår av lagöverträdarens ålder, detta för att nå en nivå motsvarande 80 procent av straffvärdet när lagöverträdaren har en månad kvar till 18-års dagen. Detta skulle innebära att tröskeleffekten när lagöverträdaren fyller 18 år motsvarar 20 procentenheter vilket blir lika många procentenheter som tröskeln vid 15 års ålder, som den är beskriven ovan. Denna modell skulle innebära en mindre tröskel än vid modell ett och med mindre brant lutning än den vid modell två.

Det kan dock konstateras att modellen, på samma sätt som vid modellerna ett och två, skulle innebära repressionshöjningar för alla lagöverträdare äldre än¹⁶⁸ 15 år vid tidpunkten för brottet. Repressionshöjningen skulle innebära att unga lagöverträdare påfördes strängare påföljder än vad som kan motiveras med hänsyn till såväl deras lägre grad av mognad som att det inte

¹⁶⁷ Se SOU 2018:85 s. 251–298.

¹⁶⁸ Nyss fyllda.

kan förväntas bidra till minskad ungdomsbrottslighet.¹⁶⁹ Även modell fyra faller alltså bort till följd av tydliga *welfare*-överväganden.

Bedömningen avseende de olika modellerna landade i att intresset av att utjämna tröskeeffekter inte ensamt kunde motivera repressionshöjningar för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år. Utredningens slutsats i denna del blev därför att det även fortsättningsvis ska göras samma ungdomsreduktion som i dag för lagöverträdarna i den ålderskategorin. Utredningen förespråkar därför modell ett – *dubbla trösklar*.

I utredningens resonemang framträder tydligt behovet av att låta överväganden för *welfare* väga tyngre än intresset av att undvika en dubbel tröskeeffekt.

Sammanfattningsvis vad gäller lagöverträdare i åldern 18–20 år så föreslår utredningen, i enlighet med uppdraget, i betänkandet att den ungdomsreduktion samt val av påföljd som i dag gäller för lagöverträdare under 21 år framöver ska gälla för den som har begått brott innan hen fyllt 18 år. Vad gäller lagöverträdare i åldern 15–17 år föreslås den regleringen lämnas oförändrad.

5.1.1.2 Kritik riktas mot sloandet av straffreduktionen

Som tidigare anförts innebar uppdraget som tilldelades utredarna i *slopad straffrabatt för unga myndiga* att överväga och föreslå hur ett avskaffande av särbehandlingen för unga lagöverträdare skulle kunna genomföras och således inte om det faktiskt fanns skäl för en slopad straffrabatt.

I ett särskilt yttrande till utredningen skriver experterna Bengt Ivarsson och Magnus Ulväng

¹⁶⁹ Se SOU 2018:85 s. 254 ff.

Det ifrågasätts i och för sig inte att det finns unga personer som är inblandade i organiserad brottslighet och annan kriminalitet som är förenad med gängbildning. Det kan finnas sakliga skäl som talar för att dessa ska dömas strängare än vad som är fallet idag. Detta uppnås dock inte bäst genom att alla unga som döms ådöms strängare straff. I stället bör det införas en bestämmelse som ger domstolarna möjlighet att döma ut straff på samma villkor som gäller för lagöverträdare som fyllt 21 år i de fall åklagare kan visa att den åtalade gjort sig skyldig till allvarlig upprepad brottslighet som är kopplad till organiserad brottslighet eller annan kriminalitet förenad med gängbildning.

Ivarsson och Ulväng menar att genom deras föreslagna reglering undviker man dels att genomföra en generell och kostsam straffskärpning för alla i ålderskategorin 18–20 år och dels de problem med tröskeleffekter som uppstår beträffande åldersgruppen 15–17 år.¹⁷⁰

I linje med detta synsätt kritiserade vid remissbehandlingen av betänkandet *slopad straffrabatt för unga myndiga* en majoritet av remissinstanserna betänkandets förslag om en generellt slopad särbehandling av unga lagöverträdare i åldern 18–20 år. Från en del remissinstansers håll har frågan rests om det vore lämpligare med en mer avgränsad lösning i syfte att åstadkomma en skärpt reaktion mot allvarlig brottslighet av unga myndiga till exempel i kriminella nätverk.¹⁷¹

BRÅ motsatte sig förslaget då de uttalade i sitt remissvar att de avstyrker att det görs en övergång till ett system där alla lagöverträdare i åldern 18–20 år i straffhänseende behandlas som lagöverträdare över 21 år. BRÅ framhåller att det inte framkommit skäl som motiverar en sådan bred och radikal straffökning för unga som skulle resultera i kraftigt ökad repression inklusive kraftigt ökad användning av fängelsestraff. BRÅ anser vidare att

*[...]det inte heller anförts motiv för att Sverige till skillnad från liknande länder skulle behandla unga 18–20 år som helt och hållet vuxna.*¹⁷²

¹⁷⁰ Se SOU 2018:85 s. 355 ff.

¹⁷¹ Se till exempel Åklagarmyndighetens remissvar till Ju2018/05295/L5, där de förespråkar ett alternativ till ett generellt avskaffande.

¹⁷² Se BRÅ:s remissvar till Ju2018/05295/L5.

BRÅ lyfter i och med detta en viktig poäng som härleds till intresset för *welfare* och de speciella egenskaper hos en ung person som grundar själva särbehandlingen av de unga lagöverträdarna.¹⁷³

5.1.1.3 Förslaget om sloandet av straffreduktionen omarbetas

Bland annat med anledning av remissinstansernas synpunkter som redogjorts för ovan föreslås i ett utkast till lagrådsremiss en avgränsad lösning, för avskaffandet av straffreduktionen för unga, som ett led i den fortsatta beredningen av betänkandet. Lagändringarna som föreslås träda i kraft i januari 2022 stadgar att

*Om någon har begått brott efter det att han eller hon fyllt 18 men innan han eller hon fyllt 21 år, och det för brottet är föreskrivet fängelse i lägst ett år eller mer ska hans eller hennes ungdom inte beaktas särskilt vid straffmätningen. Detsamma ska gälla vid försök, förberedelse eller stämpling till ett sådant brott, liksom vid underlåtenhet att avslöja eller förhindra ett sådant brott. Det ska i sådana fall inte heller kunna dömas till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.*¹⁷⁴

I justitiedepartementets utkast till lagrådsremiss anges att särbehandlingen för unga lagöverträdare grundar sig i synsättet att unga personer typiskt sett har en outvecklad ansvarsförmåga vilket bland annat påverkar förmågan till självkontroll. Man resonerar också kring att unga generellt sett är mer psykologiskt känsliga för bestraffning än vuxna och att samhället därför bör visa tolerans för den unges mognadsprocess. I relation till detta menar man i utkastet att dessa skäl för särbehandling alltså är viktiga, framförallt vad gäller omyndiga lagöverträdare i åldern 15–17 år och att för barn under 18 år barnkonventionen, som ju gäller som lag i Sverige, ska beaktas.

I utkastet resoneras vidare kring den intresseavvägning som måste göras mellan proportionalitetsprincipen, som den grundläggande utgångspunkten vid påföljdsbestämningen, som får vägas mot, och i vissa fall stå tillbaka för,

¹⁷³ Se resonemanget ovan i avsnitt 2.1.1.1.

¹⁷⁴Se utkast till lagrådsremiss *slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet* s. 21 ff.

intresset av straffrättslig särbehandling av unga lagöverträdare. Man menar att för åldersgruppen 15–17 år har den nuvarande ordningen för påföljdsbestämning goda skäl för sig men att när det gäller lagöverträdare i åldern 18–20 år bör avvägningen kunna leda till mer differentierade resultat. I utkastet menar man att även för lagöverträdare i den äldre åldersgruppen kan skälen för särbehandling fortfarande väga över i vissa fall men ju allvarigare brottslighet det är fråga om av desto större vikt blir det att tillgodose straffsystemets krav på en tillräckligt ingripande reaktion.

Resonemanget visar på hur resonemanget förs kring *welfare/justice*-konflikten och hur det anses att intresset för *justice* ska ta större plats i och med en ökande ålder och vid allvarigare brottslighet hos den unge.

Avseende ungas förmåga till ansvarstagande och mognadsgrad framhålls att denna utvecklas successivt, men att någon generell gräns för vid vilken ålder erforderlig mognadsgrad nåtts inte låter sig uppställas. En gräns man förhåller sig till är dock myndighetsåldern. Vid myndighetsåldern, anges i utkastet, att mognadsgraden på flera sätt anses tillräckligt utvecklad, bland annat vad gäller vilket ansvar en person har för sina handlingar och rättigheter och skyldigheter i olika avseenden. Vidare uttrycks att vid en internationell jämförelse så framstår det idag gällande hänsynstagandet till lagöverträdare i åldrarna 18–20 år som långtgående och att liknande hänsynstagande inte återfinns i något annat nordiskt land.

I utkastet resoneras kring att vad gäller allvarlig brottslighet som begås av personer över 18 år kan det med fog hävdas att nuvarande reglering kan leda till att reaktionen på allvarlig brottslighet blir alltför begränsad och inte tycks stå i proportion till brottets allvar. Det ifrågasätts avseende detta om genomslaget för hänsynstaganden till unga lagöverträdares bristande mognad och känslighet för ingripanden verkligen ges lämpliga proportioner i rättstillämpningen. Man menar att en ordning som innebär att myndiga personer kan begå allvarlig brottslighet och få sina straff nedsatta till hälften kan riskera att undergräva straffsystemets trovärdighet och legitimitet. Den grundläggande utgångspunkten för påföljdsbestämningen ska vara brottets

svårhet och vid grova brott måste samhället kunna reagera med adekvata sanktioner.

Sammantaget görs bedömningen att reglerna för påföljdsbedömningen för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år i större utsträckning bör vara desamma som för andra myndiga lagöverträdare. I utkastet anses att det finns ett behov av förändringar av regelverket för unga lagöverträdare i den äldre åldersgruppen i syfte att säkerställa att brottets svårhet i högre grad än tidigare blir styrande för påföljdsbestämningen. Det anses också att behovet kan tillgodoses genom ändringar i bestämmelserna om straffmätning och val av påföljd.¹⁷⁵ Det av justitiedepartementet omarbetade förslaget avseende att avskaffa ungdomsreduktionen för unga vuxna vid grov brottslighet utgör punkt 11 i regeringens 34-punktsprogram med åtgärder mot gängkriminaliteten och har precis varit ute på remiss.¹⁷⁶

I sina remissvar lyfter flera remissinstanser¹⁷⁷ fram att problemet med tröskeeffekter dock kvarstår även med det omarbetade förslaget.

Åklagarmyndigheten som i sitt tidigare remissvar förespråkade ett alternativ till ett generellt avskaffande av straffreduktionen uttalar nu att de inte har någon erinran mot förslaget om att avskaffa ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldern 18–20 år som begår de allvarligaste brotten, men konstaterar också att ett genomförande av förslaget kommer att leda till påtagliga tröskeeffekter och skulle kunna uppfattas som inkonsekvent.¹⁷⁸

Kriminalvården i sin tur uttalar att det nya förslaget har en tydligare koppling till behovet av insatser mot organiserad brottslighet och annan kriminalitet förenad med gängbildning och att utformningen således är bättre i det omarbetade utkastet till lagrådsremiss än vad som var fallet i betänkandets

¹⁷⁵ Se utkast till lagrådsremiss *slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet* s. 21 ff.

¹⁷⁶ Se Justitiedepartementet: ”Åtgärder mot gängkriminaliteten”, <<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/ett-tryggare-sverige/34-punktsprogrammet-regeringens-atgarder-mot-gangkriminaliteten/>>, besökt 2020-11-20.

¹⁷⁷ Se till exempel remissvar från Attunda tingsrätt, Barnombudsmannen, Domstolsverket, Svea Hovrätt och Åklagarmyndigheten till Ju2020/02657/L5.

¹⁷⁸ Se remissvar från Åklagarmyndigheten till Ju2020/02657/L5.

förslag.¹⁷⁹ Även Justitiekanslern är inne på samma linje och uttalar att den nu föreslagna utformningen framstår som mer ändamålsenlig och att tillämpningsområdet nu blir tillräckligt tydligt och förutsägbart.¹⁸⁰

Svea Hovrätt anger i sitt remissvar att den straffrättsliga särbehandlingen av unga myndiga lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år är välmotiverad utifrån befintlig forskning inom psykologi och neurologi, de framhåller att det inte finns något empiriskt eller erfarenhetsbaserat stöd för skärpta påföljder för unga lagöverträdare. Hovrätten menar att de skäl som framhålls i utkastet till lagrådsremiss inte är tillräckliga för att motivera ett avskaffande av ungdomsreduktionen och anser att särbehandlingen av unga myndiga lagöverträdare bör behållas. Också hovrätten ställer sig kritisk till att en avgränsning av ungdomsreduktionen ska bestäms utifrån brottets straffminimum eftersom det skulle leda till betydande tröskeeffekter som

*[...] är oförenliga med de principer om proportionalitet och ekvivalens som påföljdssystemet är uppbyggt på.*¹⁸¹

Således kan man i remissvaren, å ena sidan, hitta uppfattningar om att man finner det nya förslaget mer ändamålsenligt när det nu riktas mot yngres tyngre brottslighet. Man bedömer att avgränsningen till en mindre målgrupp av unga lagöverträdare gör det godtagbart att avskaffa straffreduktionen. Å andra sidan kan man också hitta uppfattningar som ifrågasätter om det i utkastet framhålls tillräckliga skäl för att motivera ett avskaffande av reduktionen då den gällande särregleringen är välgrundad utifrån befintlig psykologisk och neurologisk forskning och det därför saknas stöd för att skärpa påföljderna för unga lagöverträdare.

De delade uppfattningar som råder mellan de olika remissinstanserna visar tydligt hur man gjort en intresseavvägning mellan intresset för *welfare* å ena sidan och *justice* å andra men landat i olika slutsatser vad gäller vilket intresse som borde få ta störst plats i den framtida regleringen.

¹⁷⁹ Se remissvar från Kriminalvården till Ju2020/02657/L5.

¹⁸⁰ Se remissvar från justitiekanslern till Ju2020/02657/L5.

¹⁸¹ Se remissvar från Svea Hovrätt till Ju2020/02657/L5.

5.1.2 Ungdomsövervakning

I propositionen *Ungdomsövervakning* behandlades förslagen ur departementspromemorian *Nya ungdomspåföljder* och de förslag i påföljdsutredningens betänkande som avser nya påföljdsslag för unga lagöverträdare. I propositionen anges som ett syfte till den nya ungdomspåföljden ungdomsövervakning att kriminalpolitiken ska kunna fullgöra uppgiften att motverka brott och därför måste påföljdssystemet innehålla påföljder som i rimlig utsträckning avskräcker från brott, tydligt markerar grundläggande gränser och motsvarar de krav som samhället ställer på rättvisa i straffrättskipningen.

I propositionen resonerar man också om att när det gäller unga lagöverträdare så är det angeläget att det finns påföljdsalternativ som återspeglar brottslighetens allvar samtidigt som de inte innebär ett frihetsberövande.¹⁸²

Uppfattningen visar tydligt den dualism som präglar tankarna bakom särregleringen, att ta hänsyn till brottslighetens allvar speglar tydligt tankar kring *justice* medan att försöka välja en icke frihetsberövande påföljd för den unge vilar på intresset för *welfare*. På det sättet kan man möjligen tänka sig att man ”läker” vissa av effekterna av de *justice*-motiverade kraven på ökat hänsynstagande till brottets allvar genom att anpassa utformningen av den nya påföljden till den unges individens behov. Det är centralt för denna framställning att närmare undersöka de överväganden som gjorts vid utformningen av den nya ungdomspåföljden för att kunna analysera hur intresseavvägningen mellan *welfare* och *justice* gjorts. Avvägning syns tydligt i resonemanget bakom val av huvudmannaskap för verkställigheten av påföljden, varför bakgrunden till detta kommer undersökas närmre nedan.

¹⁸² Se prop. 2019/20:118 s 32.

5.1.2.1 Diskussionen om huvudmannskapet

Förslaget om ungdomsövervakning utgör punkt 20 i regeringens 34-punktsprogram med åtgärder mot gängkriminaliteten, och i propositionen föreslår regeringen att bestämmelsen avseende ungdomsövervakning ska införas i 32 kapitlet 3a§ BrB med lydelsen

Den som är under 21 år, och som begått brott, ska få dömas till ungdomsövervakning om varken ungdomsvård eller ungdomstjänst är tillräckligt ingripande påföljder med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet.

Den som är över 18 år ska få dömas till ungdomsövervakning endast om det finns särskilda skäl för det. Rätten ska få bestämma tiden för ungdomsövervakning till lägst sex månader och högst ett år.

Den som döms till ungdomsövervakning ska medverka i verkställighetsplanering och följa det som anges i verkställighetsplanen.¹⁸³

Rent praktiskt innebär ungdomsövervakningen en inskränkning i den unges rörelsefrihet och kan till exempel innebära att den unge inte tillåts lämna hemmet under helgkvällar och nätter alternativt innebära ett förbud att under vissa tider vistas på en särskilt angiven plats, ett förbud att lämna ett särskilt angivet område eller en skyldighet att under vissa tider uppehålla sig på en särskilt angiven plats. Vid behov av att inskränkningarna ska vara tillräckligt ingripande eller om det annars bedöms lämpligt får flera av inskränkningarna kombineras.¹⁸⁴

Av utformningen av det nya lagrummet att döma, och då särskilt formuleringen om att *särskilda skäl* krävs efter 18-års dagen, är uppfattningen att vid fyllda 18 år är man generellt lika ansvarig för sina handlingar som en ”vuxen”, något som inte stöds av den neurologiska eller psykologiska forskningen på området, vilket redogjorts för tidigare i kapitel två.

¹⁸³ Se prop. 2019/20:118 s 7.

¹⁸⁴ Se prop. 2019/20:118 s 68–70.

Riksdagen har emellertid sagt ja till regeringens förslag och de nya bestämmelserna kommer börja gälla den 1 januari 2021.¹⁸⁵

Avseende diskussionen kring huvudmannaskapet föreslogs i promemorian *Nya ungdomspåföljder* att huvudmannaskapet för verkställigheten av den nya påföljden skulle ankomma på SiS då man ansåg att påföljden innehåller flera moment som också förekommer vid slutna ungdomsvård, där SiS är huvudman. Vidare ansåg man att en utgångspunkt är att unga personer ska hållas utanför kriminalvården, även om det är fråga om frivård.

I regeringens förslag medger man att det visserligen är en övergripande ambition att omyndiga lagöverträdare bör hållas utanför kriminalvården men att den principen får anses ha fog för sig när det gäller kriminalvård i anstalt och inte ha samma giltighet när det är fråga om kriminalvård genom frivård. Man konstaterar att det redan idag förekommer att lagöverträdare under 18 år döms till påföljder eller påföljdsinslag där Kriminalvården är huvudman, skyddstillsyn eller föreskrift om samhällstjänst är exempel på sådana. I utkastet till lagrådsremiss gjordes mot den bakgrunden bedömningen att Kriminalvården borde ansvara för verkställighet av påföljden. Man bedömer dock att kriminalvården för uppgiften bör utveckla den del av verksamheten som rör ungdomsövervakning och i det sammanhanget genomgående ha ett barnrättsperspektiv i sitt arbete.¹⁸⁶

Att låta Kriminalvården, istället för SiS, vara huvudman för verkställigheten av ungdomsövervakningen verkar peka i riktningen åt att påföljderna för unga mer ska likna dem för vuxna. Detta skulle innebära ett steg i riktning mot att intresset för *justice* väger över i sammanhanget. Det är dock inte hela sanningen då överväganden till fördel för *welfare* också gjorts. Detta bland annat i fråga om att låta Kriminalvården utveckla den del av verksamheten som rör ungdomsövervakning och att låta ett barnrättsperspektiv genomsyra

¹⁸⁵ Se Justitiedepartementet: ”Regeringens åtgärder mot gängkriminaliteten”, <<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/ett-tryggare-sverige/34-punktsprogrammet-regeringens-atgarder-mot-gangkriminaliteten/>>, besökt 2020-11-20.

¹⁸⁶ Se prop. 2019/20:118 s 51.

verksamheten. Fler överväganden till förmån för intresset för *welfare* görs också i fråga om de fakultativa delarna i verkställighetsplanen samt i det faktum att socialtjänsten i viss mån kommer att ha en roll i verkställighetsplaneringen, något som kommer framgå i det nedan anförda.

I den nya lagtextens tredje stycke anges att den som döms till ungdomsövervakning ska följa det som anges i verkställighetsplanen. Det är Kriminalvården som efter verkställighetsplaneringen ska upprätta en individuellt utformad verkställighetsplan för den dömd. Verkställigheten ska, enligt propositionen, så långt som möjligt utformas på ett sätt som ska förebygga återfall i brott eller annan ogynnsam utveckling hos den unge lagöverträdaren. Verkställighetsplanen kan innehålla både obligatoriska och fakultativa inslag.

De fakultativa inslagen i verkställighetsplanen ska, enligt propositionen, ta avstamp i den unges situation och som utgångspunkt bestämmas i samråd med den dömd själv. Verkställighetsplanen kan då reglerera frågor om boende, skolgång eller annan sysselsättning såväl som fritid, vård eller annan behandling. I motsats till vad som gäller för de obligatoriska inslagen bör Kriminalvården här ha en möjlighet att besluta om dessa inslag som kan vara av olika natur och i olika utsträckning förutsätta godkännande och medverkan av andra myndigheter och aktörer.¹⁸⁷

5.1.2.2 Socialtjänstens roll

Även om Kriminalvården blir huvudman för den verkställigheten av den nya påföljden kommer Socialnämnden också ha en roll i verkställighetsplaneringen för den unge genom att utse en särskild handläggare åt den unge under verkställigheten. I propositionen anges att Kriminalvården bör ha en skyldighet att samverka med socialnämnden vid verkställighetsplaneringen och vid uppföljningen av verkställighetsplanen.

¹⁸⁷ Se prop. 2019/20:118 s 55–59.

Man menar att Socialtjänstens insatser för att stödja unga många gånger kan vara väsentliga för att förhindra utvecklandet av en kriminell identitet och framhåller att socialtjänsten kan besitta kunskap om den unge och hans personliga förhållanden som kan ha betydelse för innehållet i verkställighetsplanen. Det anges i propositionen att ett nära och välfungerande samarbete mellan Kriminalvården och socialtjänsten under hela verkställighetstiden därför är viktigt¹⁸⁸ vilket tycks vara ett uttryck för en vilja att kombinera de *justice*- respektive *welfare*-krav som Kriminalvården respektive Socialtjänsten representerar.

5.2 Analys och slutsats

5.2.1.1.1 Ungdomsövervakning

Den nya ungdomspåföljden *ungdomsövervakning* beskrivs som ett alternativ då ungdomsvård och ungdomstjänst inte kan anses tillräckligt ingripande och är främst till för den yngre åldersgruppen, men innehåller för sin målgrupp också starkt individualpreventiva inslag. De individualpreventiva inslagen återfinns såväl i verkställighetsplaneringen och socialtjänstens inblandning som i tydliggörandet att barnrättsperspektivet ska genomsyra kriminalvårdens arbete.

Det starka individualpreventiva inslaget såväl som straffsystemets krav på en mer ingripande påföljd gör att inom påföljden ungdomsövervakning samexisterar intresset för *welfare* med det för *justice* och verkar bilda en godtagbar lösning sett ur båda dessa perspektiv.

5.2.1.1.2 Slopandet av ungdomsreduktionen

Som vi sett i detta avsnitt utformades utredningens uppdrag avseende ett avskaffande av ungdomsreduktionen inte med formuleringen om den skulle

¹⁸⁸ Se prop. 2019/20:118 s 61 f.

avskaffas, utan hur. Trots detta har utredningen dragit slutsatsen att det saknas empiriskt eller erfarenhetsbaserat stöd för att skärpa påföljderna för de unga lagöverträdarna, och ställer sig alltså själv emot sin föreslagna lagändring.

Utredarna finner dagens straffrättsliga särbehandling väl underbyggd och anser att tillräckliga skäl saknas att förändra den. Skäl till särbehandlingen bygger, som vi sett i kapitel två, på särskilda hänsynstaganden till ungas särskilda egenskaper och har sin grund i intresset för *welfare*. Även den framträdande diskussionen avseende tröskeleffekter i anslutning till ett slopande av ungdomsreduktionen visar på resonemang som ämnar skydda de yngsta lagöverträdarna – vilket korresponderar väl med *barnets bästa*-överväganden inom intresset för *welfare*.

Att lagstiftaren väljer att gå vidare med förslaget, trots att utredarna anser att det saknas empiriska och erfarenhetsmässiga skäl att slopa ungdomsreduktionen är anmärkningsvärt. Som tidigare redogjorts för så krävs för att uppfylla kravet på *justice* att det finns en rättssäkerhet för medborgaren och en förutsebarhet och transparens i systemet. Intresset för *justice* kan således inte tillgodoses genom ett illa underbyggt påföljdssystem.

Såväl utredningen som vissa av remissinstanserna föreslår en mer avgränsad lösning som tydligare riktar in sig på de upprepade grövre brotten kopplade till den organiserade brottsligheten, något som också tas fasta på i det omarbetade förslaget till avskaffande av ungdomsreduktionen. Det faktum att det uttalade syftet med skärpta straff för ungdomar är att specifikt komma åt gruppen av unga involverade i gängrelaterad brottslighet riskerar att komma i konflikt med principen om likhet inför lagen¹⁸⁹ och faller utanför intresset för *justice*, även om det vid en första anblick är just det intresset förslaget är satt att främja.

¹⁸⁹ Den så kallade ekvivalensprincipen som redogjordes för i avsnitt 2.

I förslaget finns således element som varken korresponderar med intresset för *welfare* eller *justice*. Detta pekar på att det finns annan påverkan på det straffrättsliga systemet. Påverkan som dock förblir outtalad från lagstiftarens sida. De element som faller utanför begreppen tyder på att en tredje begreppsmodell krävs för att på ett fullständigt sätt kunna förstå rättsutvecklingen på området.

Det krävs dock en långt mer djupgående undersökning för att kunna fastställa vad detta begrepp står för, men ett alternativt sätt att förstå denna påverkan är förekomsten av symbolpolitik. Den metod som kan användas för att identifiera vad som är symbolpolitik går till på det viset att forskaren genom att konstruera aktörers mål och beslutsunderlag ska visa att ett beslut tydligt avviker från vad som skulle vara ett rimligt rationellt beslut om det vore baserat uteslutande på det underlag och de officiella och inofficiella motiv som aktörerna rimligen har. Därigenom kan forskaren sluta sig till att beslutet istället vilar på en symbolpolitisk bevekelsegrund.¹⁹⁰ Gång på gång har remissinstanser och utredare pekat på att det saknas empiriska och erfarenhetsmässiga skäl att slopa ungdomsreduktionen, de finner dagens straffrättsliga särbehandling väl underbyggd och anser att tillräckliga skäl saknas att förändra den. Mot bakgrund av detta öppnas möjligheten upp för att förslaget om en slopad ungdomsreduktion vilar på en symbolpolitisk bevekelsegrund.

¹⁹⁰ Se Santesson-Wilson (2003) s. 65.

6 Slutlig analys och slutsats

Genom hela uppsatsen har jag identifierat och belyst de överväganden och intressekonflikter som ligger till grund för historisk, nuvarande och framtida straffrättslig särbehandling av unga lagöverträdare. Därutöver har jag analyserat överväganden utifrån om de kan kopplas till intresset för *welfare* eller *justice*. I fokus har förslaget till den nya påföljden *ungdomsövervakning* samt den slopade ungdomsreduktionen legat.

Av kapitel tre framgår att ungdomspåföljderna tidigt kom att påverkas av individualpreventiva överväganden. Redan på 1800-talet skulle unga som begick brott omhändertas, behandlas och uppfostras snarare än att straffas. Dessa tidiga *welfare*-överväganden kom dock att ifrågasättas i och med påföljdsreformen 1989/99 där behandlingssideologins verkningar ifrågasattes och de *justice*-baserade kraven på proportionalitet mellan brott och straff tilläts ta större plats i systemet. Utvecklingen därefter har i mångt och mycket rört sig mot en allt mer repressiv kriminalpolitik men behandlingstanken har likväl funnits närvarande i skiftande grad.

En utgångspunkt i denna framställning är att vi rör oss mot en allt mer repressiv kriminalpolitik, och *welfare/justice*-begreppen har tjänat som analysverktyg för att avgöra om detta stämmer även avseende de unga lagöverträdarna. Analysen visar att påföljdssystemet för unga i mångt och mycket har hanterat och fortfarande hanterar intressekonflikten genom att skapa en kompromiss mellan de olika intressena. Detta sker för att ungas särskilda behov ska kunna mötas samtidigt som det kan uppfylla straffsystemets krav på proportionalitet, förutsägbarhet och ekvivalens samt på tydliga och ingripande påföljder.

Dagens ungdomspåföljdssystem speglar tydligt denna kompromiss mellan *welfare* och *justice* genom att både uppfylla *justice*-motiverade krav på bedömning av grad av klandervärdighet vid straffvärdesbedömningen och att

låta bestämmelsen om ungdomsreduktionen verka i mildrande riktning vid straffmätningen i enlighet med intresset för *welfare*.

Vad gäller de särskilda ungdomspåföljderna präglas dessa genomgående av intresset för *welfare*. Detta synliggörs genom strävandet efter att låta unga bli föremål för insatser i form av vård och behandling i socialtjänstens regi snarare än att låta dem avtjäna påföljderna med kriminalvården som huvudman.

Intresset för *justice* uppfylls inom påföljderna på det viset att lagstadgade proportionalitetsbedömningar ska göras. Till exempel ska utdömande av ungdomsvård och ungdomstjänst endast göras om det kan anses tillräckligt ingripande. I min mening har denna kompromiss genom tiderna framgångsrikt lösts så som nu också görs, genom att anpassa påföljderna för unga på ett sätt som hjälper dem att komma ur ett kriminellt beteende och förhindra återfall i brott samtidigt som straffrättsligt motiverade krav på förutsebarhet, proportionalitet och konsekvens också får ta plats och ingjuter ett förtroende för systemet.

Vad gäller den föreslagna regleringen är också den nya påföljden *ungdomsövervakning* till stor del uppbyggd på detta sätt. Det finns ett starkt individualpreventivt inslag såväl som det uppfyller straffsystemets krav på en mer ingripande påföljd. En sådan utformning upprätthåller också trovärdigheten till det straffrättsliga systemet. Här samexisterar intresset för *welfare* med det för *justice* och bildar en godtagbar lösning sett ur båda dessa perspektiv.

Avseende förslaget på ett slopande av ungdomsreduktionen är läget ett annat. Utredarna bakom det ursprungliga förslaget har själva dragit slutsatsen att det saknas empiriskt eller erfarenhetsbaserat stöd för att skärpa påföljderna för de unga lagöverträdarna. Att bygga påföljdssystemet för unga utifrån straffrättslig, psykologisk och neurologisk forskning borde, enligt mig, vara en självklarhet. Funktionen med straffet är, som tidigare påpekats, att stävja

önskade beteenden i samhället, och detta kan inte göras på ett godtyckligt sätt utan måste byggas på empirisk och erfarenhetsmässiga fakta. För att uppfylla kravet på *justice* ska det finnas en rättssäkerhet för medborgaren och en förutsebarhet och transparens i systemet. Inte heller intresset för *justice* kan således tillgodoses genom ett illa underbyggt påföljdssystem.

Även det faktum att det uttalade syftet med skärpta straff för ungdomar är att specifikt komma åt gruppen av unga involverade i gängrelaterad brottslighet riskerar att komma i konflikt med principen om likhet inför lagen¹⁹¹ och faller utanför intresset för *justice*, även om det vid en första anblick är just det intresset förslaget är satt att främja. I denna del verkar således en del av övervägandena bakom sloandet av ungdomsreduktionen falla utanför intresset för *justice*. Vilka dessa överväganden är förblir dock oklart då de inte uttalas från lagstiftarens sida.

Klart är dock att vad gäller ett avskaffande av ungdomsreduktionen finns inget stöd vare sig i den neurologiska, psykologiska eller straffrättsliga forskningen för att fler och längre frihetsberövande straff skulle avhålla, avskräcka eller förebygga vidare brottslighet hos en ung lagöverträdare. Att förslaget således inte korresponderar med intresset för *welfare* och dess fokus på individens situation, behov av utbildning eller behandling står klart men att det inte heller till fullo faller inom intresset för *justice* är initialt svårare att upptäcka. I utkastet till lagrådsremiss till det omarbetade förslaget uttalas avseende ungas förmåga till ansvarstagande och mognadsgrad att denna utvecklas successivt men att någon generell gräns för vid vilken ålder erforderlig mognadsgrad nåtts inte låter sig uppställas.

Trots detta är en gräns man förhåller sig till myndighetsåldern där det menas att mognadsgraden på flera sätt anses tillräckligt utvecklad, bland annat vad gäller vilket ansvar en person har för sina handlingar. Men detta resonemang

¹⁹¹ Den så kallade ekvivalensprincipen som redogjordes för i avsnitt 2.

finner, som tydliggjorts i kapitel två, inte stöd vare sig i den neurologiska eller psykologiska forskningen.

Min avslutande frågeställning syftade till att belysa sådana överväganden som inte kan kopplas till vare sig intresset för *welfare* eller *justice*. I förslaget kring en slopad ungdomsreduktion har jag funnit just sådana element som pekar på att det finns annan påverkan på det straffrättsliga systemet som förblivit outtalad från lagstiftarens sida. Resultatet är intressant men kräver en långt mer fördjupad undersökning än den jag utfört inom ramen för denna framställning.

De element som faller utanför begreppen tyder på att ett tredje begrepp krävs för att på ett fullständigt sätt kunna förstå de bakomliggande övervägandena. Jag har, som tidigare påpekats, enbart börjat att skrapa på ytan avseende detta alternativa sätt att förstå utvecklingen på, men ett fenomen framträder som sannolik förklaringsmodell. Denna modell kallas för symbolpolitik. För att identifiera vad som är symbolpolitik ska forskaren, genom att konstruera aktörers mål och beslutsunderlag, visa att ett beslut tydligt avviker från vad som skulle vara ett rimligt rationellt beslut om det vore baserat uteslutande på det underlag och de officiella och inofficiella motiv som aktörerna rimligen har. Därigenom kan forskaren sluta sig till att beslutet istället vilar på en symbolpolitisk bevekelsegrund.

Vid en användning av denna förklaringsmodell blir resultatet av symbolpolitiken en förenklad lösning på ett komplext problem. Denna förenklade lösning – sloandet av ungdomsreduktionen – använder lagstiftaren som en symbol för att visa på att man inte daltar med utan ”tar i med hårdhandskarna” mot ungdomsbrottsligheten.

Käll- och litteraturförteckning

KÄLLOR

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1959:37 Ungdomsbrottslighet: överväganden och förslag.

SOU 1986:13 Påföljd för brott: [om straffskalor, påföljdsval, straffmätning och villkorlig frigivning m m].

SOU 1993:35 Reaktion mot ungdomsbrott.

SOU 1995:91 Ett reformerat straffsystem.

SOU 2004:122 Ingripanden mot unga lagöverträdare.

SOU 2008:85 Straff i proportion till brottets allvar.

SOU 2012:34 Nya påföljder.

Ds 2017:25 Nya ungdomspåföljder.

SOU 2018:85 Slopad straffrabatt för unga myndiga.

Propositioner och regeringsskrivelser

Prop. 1962:10 med förslag till brottsbalk.

Prop. 1964:10 med förslag till lag om införande av brottsbalken m.m.

Prop. 1987/88:120 om ändring i brottsbalken m.m.

Prop. 1994/95:12 Handläggning av ungdomsmål.

Prop. 1997/98:96 Vissa reformer av påföljdssystemet.

Prop. 2005:06/165 Ingripanden mot unga lagöverträdare.

Dir. 2009:60 En översyn av påföljdssystemet.

Prop. 2014/15:25 Tydligare reaktioner på ungas brottslighet.

Dir. 2017:122 Skärpta regler för lagöverträdare 18–20 år.

Prop. 2019/20:118 Ungdomsövervakning.

Utskottsbetänkanden

Bet.1964:31LU om lag (1964) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

JU 2016/9219 Uppdrag att överväga nya påföljdsinslag för unga lagöverträdare.

JU 2020/02657/L5 Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet.

Övrigt riksdagstryck

Rskr. 1964:79.

Litteratur

Andersson, Robert–Nilsson, Roddy (2017), *Svensk kriminalpolitik*. Liber.

Asp, Petter–Ulväng, Magnus (2013), *Kriminalrättens grunder*. Iustus.

Aspelin, Erland: 'Straffets grunder–historisk bakgrund.' *SvJT* 1999 s. 108–109.

Blakemore, Sarah-Jayne (2008) *The social brain in adolescence*. *Nat Rev Neurosci*. Vol 9: 267–77. Doi: 10.1038/nrn2353. PMID: 18354399.

Borgeke, Martin: 'Påföljdsval och straffmätning – nytt vin i gamla läglar?' *SvJT* 2004 s. 885.

Borgeke, Martin (2012), *Att bestämma påföljd för brott*. Norstedts juridik AB.

Borgeke, Martin–Heidenborg, Marit (2016), *Att bestämma påföljd för brott*. Wolters Kluwer.

Burman, Monica: 'Ungdomspåföljder och barns rättigheter.' *SvJT 100 år* (festskrift) s. 162–167.

Casey, BJ–Tottenham, Nim–Liston, Conor–Durstun, Sarah (2005), *Imaging the developing brain: what have we learned about cognitive development?* Trends Cogn Sci, doi: 10.1016/j.tics.2005.01.011. PMID: 15737818.

Dosenbach, Nico UF–Nardos, Binyam–Cohen, Alexander L–Fair, Damien A–Power, Jonathan D–Church, Jessica A–Nelson, Steven M–Wig, Gagan S–Vogel, Alecia C–Lessov-Schlaggar, Christina N–Barnes, Kelly Anne–Dubis, Joseph W–Feczko, Eric–Coalson Rebecca S–Pruett, John R Jr–Barch, Deanna M–Petersen, Steven E–Schlaggar, Bradley L (2010), *Prediction of individual brain maturity using fMRI*. Science, doi: 10.1126/science. PMID: 20829489.

Grisso, Thomas–Steinberg, Laurence–Woolard, Jennifer–Cauffman, Elizabeth–Scott, Elizabeth–Graham, Sandra–Lexcen, Fran–Reppucci, N Dickon–Schwartz, Robert (2003), *Juveniles' Competence to Stand Trial: A Comparison of Adolescents' and Adults' Capacities as Trial Defendants*. Law Hum Behav, nr 27, s. 333–363.

Holmgren, Axel: 'Om den s.k ungdomsreduktionen.' *SvJT* 2018 s. 343–355.

Hwang, Philip–Nilsson, Björn (2011) *Utvecklingspsykologi*. Natur & Kultur.

Häthén, Christian (2004), *Stat och straff: rättshistoriska perspektiv*. Studentlitteratur.

Jareborg, Nils: 'Rättsdogmatik som vetenskap.' *SvJT* 2004 s. 9.

Jareborg, Nils–Zila, Josef (2020), *Straffrättens påföljdslära*. Nordstedts juridik AB.

Lappi-Seppälä, Tapio–Storgaard, Anette: 'Unge i det strafferetlige system', *Tidsskrift for Strafferett* 2014, nr. 4, s. 333–359.

Nordlöf, Kerstin (2012), *Unga lagöverträdare i social-, straff- och processrätt*. Studentlitteratur.

Papendorf, Knut (2011), *Gegen die Logik der Inhaftierung – die Forderungen des AJK aus heutiger Sicht–In Handbuch Jugendkriminalität - Kriminologie und Sozialpädagogik im Dialog*. Verlag für Sozialwissenschaften.

Paternoster, Raymond: 'How much do we really know about criminal deterrence?' *The Journal of Criminal Law & Criminology* 2010, nr. 3.

Persson, Mareike (2017), *Caught in the middle? Young offenders in the Swedish and German criminal justice system*. Faculty of law. Lund University.

Pettersson, Tove (2009), *Återfall i brott bland ungdomar dömda till fängelse respektive slutet ungdomsvård*. Rapport 2/10. Statens institutionsstyrelse. Edita.

Pettersson, Tove (2017), *Betydelsen av öppenhet under institutionstiden för ungdomar dömda till slutet ungdomsvård. Hur påverkas vardagen vid institutionen och återfall i brott?* Forskningsrapport 8/2017 för Statens institutionsstyrelse.

Reyna, Valerie F–Farley, Frank (2006), 'Risk and rationality in Adolescent Decision Making', *Psychological Science in the Public Interest*, vol 7, Nr 1, s. 1–44.

Sandgren, Claes (2018), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*. Norstedts juridik AB.

Santesson-Wilson, Peter (2003), *Studier i symbolpolitik*. Department of Political Science. Lund University.

Schaffstein, Friedrich–Beulke, Werner–Swoboda, Sabine (2014), *Jugendstrafrecht*. Kolhammer.

Scott, Elizabeth–Steinberg, Laurence (2010), *Rethinking juvenile justice*. Cambridge: Harvard University Press.

Steinberg, Laurence–Albert, Dustin–Cauffman, Elizabeth–Banich, Marie–Graham, Sandra–Woolard, Jennifer. (2008), *Age differences in sensation seeking and impulsivity as indexed by behavior and self-report: evidence for a dual systems model*. *Dev Psychol*. Doi: 10.1037/a0012955. PMID: 18999337.

Steinberg, Laurence–O'Brien, Lia–Cauffman, Elizabeth–Graham, Sandra–Woolard, Jennifer–Banich, Marie (2009-1), *Age Differences in Future Orientation and Delay Discounting*. *Child Dev*, Volym 80, Nr 1, s. 28–44.

Steinberg, Laurence–Cauffman, Elizabeth–Woolard, Jennifer–Graham, Sandra–Banich, Marie (2009-2), *Are Adolescents Less Mature Than Adults? Minors' Access to Abortion, the Juvenile Death Penalty, and the Alleged APA "Flip-Flop."* *Psychologist* s. 583–594.

Steinberg, Laurence (2014), *Age of opportunity: lessons from the new science of adolescence*. First Mariner Books.

Steinberg, Laurence–Icenogle, Grace–Shulman, Elizabeth P–Breiner, Kaitlyn–Chein, Jason–Bacchini, Dario–Chang, Lei–Chaudhary, Nandita–Giunta, Laura Di–Dodge, Kenneth A–Fanti, Kostas A–Lansford, Jennifer E–Malone, Patrick S–Oburu, Paul–Pastorelli, Concetta–Skinner, Ann T–Sorbring, Emma–Tapanya, Sombat–Tirado Lilliana M.U–Alampay, Liane P–Al-Hassan, Suha M–Takash, Hanan M.S (2017), *Around the world, adolescence is a time of heightened sensation seeking and immature self-regulation*. *Dev Sci*. Advance online publication. Doi:10.1111/desc.12532.

Tärnfalk, Michael (2014), *Professionella yttranden – En introduktion till socialt arbete med unga lagöverträdare*. Natur och Kultur Akademisk.

Von Hirsch, Andrew (2001), *Proportionalitet och straffbestämning*. Iustus.

Von Hofer, Hanns (2011), *Brott och straff i Sverige*. Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet.

Elektroniska källor

Fredrik Sjöshult: ”Danmark daltar inte med unga och gängkriminella”, Expressen, <<https://www.expressen.se/kronikor/fredrik-sjoshult/danmark-daltar-inte-med-unga-och-gangkriminella>>, besökt 2020-10-05.

Jurister: ”Populism att kräva höjda straff för unga”, Aftonbladet, <<https://www.aftonbladet.se/debatt/a/70XdQV/populism-att-krava-hojda-straff-for-unga>>, besökt 2020-10-02.

Justitiedepartementet: Ungdomsovervakning ny påföljd för unga personer som begår allvarliga brott
<www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/03/ungdomsovervakning-ny-pafoljd-for-unga-personer-som-begar-allvarliga-brott>, besökt 2020-10-10.

Justitiedepartementet: Ett år med 34-punktsprogrammet–arbetet mot gängkriminaliteten pågår för fullt <www.regeringen.se/artiklar/2020/09/ett-ar-med-34-punktsprogrammet---arbetet-mot-gangkriminaliteten-pagar-for-fullt>, besökt 2020-11-01.

Regeringskansliet: 34-punktsprogrammet <www.regeringen.se/regeringens-politik/ett-tryggare-sverige/34-punktsprogrammet-regeringens-atgarder-mot-gangkriminaliteten>, besökt 2020-10-15.

Regeringskansliet: Skärpta straff viktig del i kampen mot den organiserade brottsligheten <www.regeringen.se/regeringens-politik/ett-tryggare-sverige/skarpta-straff-viktig-del-i-kampen-mot-den-organiserade-brottsligheten>, besökt 2020-12-01.

Socialstyrelsen: Ungas brottsliga beteende <<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2008-126-58.pdf>>, besökt 2020-10-12.

Tova Bennet och Dennis Martinsson: ”Motivet till hårdare straff tycks vara hämnd”, SvD, <<https://www.svd.se/motivet-till-hardare-straff-tycks-vara-hamnd>>, besökt 2020-10-11.

Rapporter

BRÅ. *Vad händer med unga lagöverträdare? Om överlämnande till vård inom socialtjänst.* Rapport 2002:19. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, 2002.

BRÅ. *Påföljdssystemet för unga lagöverträdare.* Rapport 2000:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, 2000.

BRÅ. *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007.* Rapport 2008:23. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, 2008.

BRÅ. *Särbehandling av lagöverträdare 18–20 år.* En kunskapssammanställning. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, 2012.

Remissvar

Attunda tingsrätt. *Utkast till lagrådsremiss Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet.* Ju2020/02657/L5.

Barnombudsmannen. *Utkast till lagrådsremiss Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet.* Ju2020/02657/L5.

BRÅ. *Nya ungdomspåföljder (Ds 2017:25).* Ju2017/05546/L5.

BRÅ. *Slopad straffrabatt för unga myndiga (SOU 2018:85).* Ju2018/05295/L5.

Domstolsverket. *Utkast till lagrådsremiss Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet.* Ju2020/02657/L5.

Justitiekanslern. *Utkast till lagrådsremiss Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet.* Ju2020/02657/L5.

Kriminologiska institutionen, Stockholms Universitet. *Utkast till lagrådsremiss Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet.* Ju2020/02657/L5.

Kriminalvården. *Utkast till lagrådsremiss Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet.* Ju2020/02657/L5.

Svea Hovrätt. *Utkast till lagrådsremiss Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet.* Ju2020/02657/L5.

Åklagarmyndigheten. *Slopad straffrabatt för unga myndiga (SOU 2018:85).* Ju2018/05295/L5.

Åklagarmyndigheten. *Utkast till lagrådsremiss Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet.* Ju2020/02657/L5.

Statistik

Brottsförebyggande rådets statistik över misstänkta personer
<<https://www.bra.se/brott-och-statistik/kriminalstatistik/misstankta-personer.html>, tabell 230bLa>, besökt 2020-12-01.

Brottsförebyggande rådets statistik utifrån brottstyper och ålder
<<https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/ungdomsbrottslighet.html>>, besökt 2020-11-28.

Brottsförebyggande rådets statistik över personer lagförda för brott
<<https://www.bra.se/statistik/kriminalstatistik/personer-lagfor-da-for-brott.html>>, besökt 2020-11-28-

Brottsförebyggande rådets statistik över lagförda personer 2019
<https://www.bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de53064bbf/1590651051037/Sammanfattning_lagfor-da_2019.pdf s. 16>, besökt 2020-11-28.

Brottsförebyggande rådets statistik över misstänkta personer 2019
<https://www.bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de5304de45/1585639838563/Sammanfattning_misstankta_2019.pdf s. 18>, besökt 2020-11-28.

Rättsfall

NJA 1989 s 870.

NJA 2000 s 421.

NJA 2007 s 636.

NJA 2014 s 658.